

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקחלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת וארא

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת וארא

מפתח העניינים

תפילה מעומקא דלבא נשמעת תמיד / נאקתם של בני ישראל היתה על עבודת הבכורות / מי שאכפת לו מכבוד שמים זוכה לבנים גדולים בתורה / צערם ודאגתם של גדולי ישראל על כבוד שמים / כון המוצר קראתי יה - ענני במרחב יה / על האדם להיות משתתף בצרת הציבור / השתתפותם של גדולי ישראל בצער הציבור / כלל ישראל כרתו במוצרים ברית זה עם זה / התורה לא תשכון אצל מי שאינו בעל מידות טובות / הכרת הטוב אפילו אל הדומם / הרגש הכרת הטוב של רבינו הרי"ף זיע"א / הזהירות בכבודו של בן ישראל

מפתח חידושי תורה

- א. בענין עמרם ראה את יעקב אבינו..... כא
ב. בענין עמרם בן קהת החסיד..... כב

מפתח מערכות

- אגב [אם לשון "עם" הוי כ"אגב"]..... כז

מפתח סוגיות

- א. בענין ממוכן זה המון..... ל
ב. בענין מלאכי זה מרדכי..... לב
ג. עוד בענין מלאכי זה מרדכי..... לד
ד. בענין האמורא רב חננאל..... לה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

תפילה מעומקא דלכא נשמעת תמיד

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בכמה ענינים בעניני דיומא ובעניני הפרשה, פרשת וארא. **וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'.** וארא אל אברהם אל יצחק וכו' וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגוריהם אשר גרו בה. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי.

ה' יתברך אומר למשה רבינו, דע לך שאני שומע את נאקתם של בני ישראל. מהי נאקה?! - דרגה מסויימת בצעקה. כל צעקה נשמעת אצל הבורא, וכשאדם מעומק לבו משווע וצועק לעזרת ה' יתברך, ה' מקבל את תפילתו בלי ספק. הנאקה היא גם כן צעקה מעומקא דלכא, אבל בדרגה הכי גבוהה שלה.

שמעתי מעשה על הגאון הגדול רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, ראש ישיבת מיר. הוא היה גאון מופלא ומופלג בכל חלקי התורה, והיה מציאות של ספר תורה חי. הוא נפטר יום אחד אחרי חנוכה (שנת תשל"ט), ואמרו עליו שהוא עצמו היה נר של חנוכה, נר המאיר בתורה. הוא היה נוהג ללכת מדי זמן להתפלל ולשפוך שיח בקבר רחל.

פעם אחת הלך רבי חיים שמואלביץ לקבר רחל, להתפלל שם כמנהגו. עמד רבי חיים במקום התפילה היכן שעומדים הגברים, והתפלל. לפתע שמע מהעבר השני של המצבה, היכן שעומדות הנשים, אשה העומדת ובוכה לפני ה'. היא היתה נשואה כמה שנים וחכתה להפקד בזרע של קיימא, ועמדה שם והתפללה מעומק הלב שהקב"ה יפקוד אותה. תוך כדי שהיא התפללה, אמרה אותה אשה, 'אמא רחל, הרי את טעמת מה זה הצער הזה שיש לאשה כשאין לה ילדים. אני מבקשת ממך שתעמדי בתפילה עלי לפני ה' יתברך שאפקד בבנים'. רבי חיים שמואלביץ שמע את הדברים האלו הנוקבים את הלב עד בית חללו, ואמר: 'אני בטוח שהתפילה שלה נשמעה והתקבלה'. תפילה כזו שבאה מעומקא דלכא, מכאב ומצער, בנאקה, וודאי שתפעל את פעולתה. לכן, אמר רבי חיים לסובבים אותו, אני מבקש שתלכו לומר לאשה הזו שתזכה אותי להיות סנדק אצלה. וכך אכן היה, לשנה הבאה נולד לאשה הזו בן.

מפני שכשאדם משווע לעזרת ה' מעומק לבו, כשהוא צועק לפני ה' יתברך שירחם עליו, אין ספק שתפילתו תעשה רושם. וזהו מה שאומר כאן הקב"ה, 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם'.

נאקתם של בני ישראל היתה על עבודת הבכורות

אבל יש להוסיף כאן תוספת עיון ועומק. אנחנו תמיד עומדים ומתפללים לפני ה', ומבקשים ממנו בקשות. בדרך כלל כל התפילות של האדם סובבות ציר אחד: הוא עצמו. אדם

מתפלל לה' ואומר "חסר לי", "אני צריך", "תתן לי ותשפיע לי שפע טובה וברכה", וכיוצא בזה.

אבל כאן גילו לנו רבותינו, על מה היתה נאקת בני ישראל.

קודם עלינו להבין איך היתה נראית גלות מצרים. באמת רחוק מאד מדעתנו להבין את הסבל הנורא, שבירת הגוף והנפש שעברו בני ישראל במצרים. כלל ישראל סבל במשך כל הדורות, עד הדור האחרון ועד בכלל, אבל מעולם לא היתה תקופה חשוכה של עינויים, סבל ושפיכת דם, כמו שהיה לאבותינו במצרים. **מאתים ועשר שנים** רצופות השתעבדו ישראל במצרים בעבודת פרך, ורבותינו אמרו לנו שתוקף השעבוד הזה ועולו הכבד גרם שיתקצר אורך השעבוד, כי איכות השעבוד, הסבל העצום שהיה מנת חלקם של ישראל, קיצר והוריד מכמות ומזמן ואורך השעבוד שהיו אמורים ישראל להשתעבד שם.

ועל מה בכו בני ישראל?! בפרשה הקודמת אומר הפסוק (שמות ב, כג), ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שוועתם אל האלהים מן העבודה. פשט המקרא 'מן העבודה', הכוונה לשעבוד הנורא והאיום שסבלו ישראל, ובפרט כשקם מלך חדש והתחדשו גזרותיו, ולכן כתוב 'ויהי' לשון צער, קם מלך חדש וחידש גזרות חדשות, קשות ואימות, ובני ישראל זעקו ונאנחו 'מן העבודה', מפני הסבל העצום והנורא שסבלו שמה.

אבל אמרו רבותינו בתרגום יונתן, והוה ביומיא סגיאיא האינאן ואתכתש מלכא דמצרים, 'ואתכתש' הוא לשון נגע צרעת, כלומר, מלך מצרים קיבל צרעת. ופקיד, ומלך מצרים שרצה להיות בריא ציווה **לקטלא בוכריא דבני ישראל בגין למסחי בדמיהון**. אותו רשע ציווה להרוג את הבכורות של ישראל, כדי לרחוץ בדמם. בכל יום היו הורגים שלוש מאות בכורות בשביל זה. אדם ימחיש לעצמו מה זה הדבר הזה שלוקחים ממנו את בנו בכורו, הראשון שנולד לו, ושוחטים אותו כיוון שצריכים לקחת את דמו לרפואת הרשע האכזר הזה.

איזה צער עצום זה! את הבכורות לוקחים לשחיטה, את שאר הבנים זורקים ליאור, ועל כל זה נוספים מכות, צרות ורדיפות, בית ובשדה. ויאנחו בני ישראל מן העבודה ותעל שוועתם אל האלהים מן העבודה, פירשו רבותינו: עבודה זו מה היא? - עבודת המקדש.

כלל ישראל ידע שתהיה גאולה, וכלל ישראל ידע שאחרי הגאולה יהיה מקדש, משכן, ויצטרכו לעבוד במשכן. ומי היה עובד במשכן?! - הבכורות. ועל זה נשבר לבם. על זה בכו בני ישראל! לא על הכאב הפיזי שלהם, שלוקחים להם את בניהם ושוחטים אותם, אלא 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה', "רבונו של עולם, איך נוכל לעבוד במקדש בלי בכורות, הרי הורגים לנו שלוש מאות בכורות בכל יום!" ותעל שוועתם אל האלהים מן העבודה. כלל ישראל שיתפו שם שמים בצרתם, 'ותעל שוועתם'.

כאן למדנו, שאדם צריך לא רק לבקש על עצמו מה שהוא צריך ומה שהוא רוצה, אלא ישתף קצת שם שמים. הלא כבוד שמים מושפל עד עפר בדור האחרון, ועל זה גם כן אנחנו צריכים לתת את הדעת, להוסיף תפילה על כבוד שמים המחולל, ולבקש ולהתחנן גם על זה. זו היתה הצעקה של בני ישראל, ובוודאי שאכן על זה בא הקב"ה ואומר למשה 'שמעתי את נאקת בני ישראל'. הרי בדרך כלל כשאדם סובל סבל אישי כל דעתו מרוכזת רק בסבל שלו, ואחד שיש לו איזו שריטה הוא מצטער מזה יותר ממה שמפריע לו שלחבירו יש בית מלא צרות ומרורים. מדוע? - כי אדם קרוב אצל עצמו ושריטה שלו כואבת לו יותר. אבל כאן כלל ישראל הפקיר את צערם ובכה 'מן העבודה', על עבודת הבכורות, ולכן נשמעה התפילה (ילקוט מעם לועז).

מי שאכפת לו מכבוד שמים זוכה לבנים גדולים בתורה

פעם אחת ספרו לחפץ חיים זצ"ל על יהודי שחילל שבתות רח"ל בעיר, ויהודי אחר שכאב לו כבוד שמים הלך ועשה מחאה גדולה, כי איך יתכן שבן אברהם יצחק ויעקב יחלל שבת. אותו רשע קם על היהודי שקינא לכבוד שמים, הפליא בו את מכותיו הנמרצות, ופצע אותו. סיפרו את המעשה הזה לחפץ חיים, והוא יצא אל ביתו של אותו אחד שמחה על כבוד ה', חיבק ונישק אותו, ואמר לו 'מחלקך יהא חלקי'. אתה מסרת את עצמך על כבוד שמים, הפקרת את גופך לכבוד ה' יתברך ואף קבלת מכות על זה, והלוואי ויהיה לי חלק כמו שלך.

ואז אמר החפץ חיים לאותו יהודי, את דברי המדרש בתנא דבי אליהו (פ"ז). שם אמרו רבותינו, יחזקאל בן בוזי הכהן איך זכה לנבואה?! הלא במדרש בדברים רבה (ז, ט) אמרו רבותינו על יחזקאל הנביא שהיה שקול כגדול שבנביאים. הוא זה שהתנבא מעשה מרכבה, והוא הוא שהתנבא את הנבואות העצומות על תחיית המתים ועל בנין בית המקדש השלישי. במה הוא זכה לנבואה? - כיון שהיה אביו מתבזה על כבוד ה'. לכן נקרא שמו 'יחזקאל בן בוזי', כי מי גרם ליחזקאל להיות יחזקאל, להיות נביא?! 'בן בוזי', אביו היה מתבזה על כבוד שמים, ולכן זכה ונולד לו בן כמו יחזקאל הנביא.

אדם שאכפת לו מכבוד שמים, מפריע לו שהתורה מבוזה ולבו נצבט בקרבו כשהוא רואה מעשי רשע, אדם כזה שכרו אותו ופעולתו לפניו. אמר החפץ חיים לאותו יהודי, אתה שהלכת ומחית וספגת מכות נמרצות לא בשביל עצמך אלא בשביל כבוד שמים, אין ספק שמעלתך עצומה עד מאוד ומחלקך יהא חלקי.

ובאמת כך כתב החפץ חיים בספרו משנה ברורה (סימן רנ"ו אות ב', וע"ע בספרו שם עולם פ"ו, ובספרו נדחי ישראל פט"ו), שאותם אלו שמשותתפים בחברת 'מזהירי שבת', אלו

שלקראת שבת הולכים בשוק וקוראים 'שבת שבת', ומזהירים ומזרזים את בעלי החנויות לסגור את החנות בזמן, אותם אלו, כותב החפץ חיים בהבטחה, יהיו להם בנים תלמידי חכמים גדולים ומובהקים. יש אחד שכשרואה שמישהו מחלל שבת הוא אומר לעצמו, 'אם אני אלך למחות, יצקו עלי ואולי גם יכו אותי, שב ואל תעשה עדיף', אבל יש אחר שכשרואה שמחללים שבת דמו חם בקרבו, 'איך זה שמחריבים את כלל ישראל ומחללים שבת', והוא הולך ומוחה, ושכרו אתו ופעולתו לפניו.

וזה מה שהיה אצל כלל ישראל במצרים. ודאי שהיה להם שעבוד נורא וכאב וסבל עצום, אבל עדיין הם זכרו לשתף שם שמים עמהם בצרתם, 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה', כלל ישראל בכו על העבודה, עבודת הבכורות במקדש, ותעל שוועתם אל האלהים.

צערם ודאגתם של גדולי ישראל על כבוד שמים

ובאמת בכל צער שיש לאדם, יש גם צער לשכינה, כמו שאומר הפסוק (ישעיה סג, ט) 'בכל צרתם לו צר'. ועל אדם לזכור לשתף גם את צער השכינה כשהוא מתפלל ומבקש על צערו, ולבקש גם עליה. וגדולי ישראל היו מצויינים בדבר הזה.

רבי זונדל מסלנט זצ"ל שהיה רב בירושלים בסוף ימיו, הפליג בזקנה, ובמשך השנים נפלו לו כל שיניו ונותרה לו רק שן אחת. והיה אומר רבי זונדל, השן היחידה הזו נותרה לי בשביל פסח, כדי שאוכל לאכול מצה. יום אחד נפל רבי זונדל תחתיו והתעלף. הביאו רופא וניסו להעיר אותו, ולא הצליחו בשום אופן. בסוף אמר להם הרופא, יש רק דרך אחת להעיר אותו מעלפוננו, אם נקור לו את השן שנותרה לו.

א. ואמנם צריך לדעת איך לעשות את זה. שמעתי על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, רבה של ירושלים, שפעם באו וספרו לו על בעל חנות אחת שמאחר מאד את סגירת החנות, ורק כשבאים הציבור בבית הכנסת ל"לכה דודי" הוא נזכר שהגיעה שבת וסוגר את החנות. וכבר הלכו ועשו מחאה, ספרו לו האנשים, ולא הועיל כלום.

אמר להם רבי יוסף חיים זוננפלד, בשבוע הבא אני אבוא לסגור את החנות. ואכן ביום שישי לאחר מכן, קודם שבת, יצא רבי יוסף חיים מביתו לכיוון אותה חנות. כיוון שראו אנשים את רבה של העיר הולך, הצטרפו ונקבצו סביבו עוד ועוד אנשים, כך שעד שהגיעו אל החנות כבר היו יחד אתו שישה או שבעה מגינים.

כנגס רבי יוסף חיים זוננפלד אל החנות יחד עם מלוויו, ולא אמר דבר לבעל החנות. נעמד שם והתחיל להתפלל קבלת שבת, לנגן 'לכה דודי'. אותו אחד כשראה את זה, אמר לו לרבי יוסף חיים, תמחל לי כבוד הרב, אני מבטיח שמכאן ואילך אסגור את החנות בזמן, ולא אשוב לכסלה עוד.

לא היתה ברירה ועקרו לו את השן האחרונה, ואכן הוא התעורר. כשקם רבי זונדל וראה שגם השן היחידה הזו נלקחה ממנו, התחיל לבכות. כולם מסביב חשבו שהוא בוכה בגלל שעכשיו שלא נותרה לו עוד שום שן ואיך יאכל, אבל הוא אמר להם, לא על זה אני בוכה. **על מצוות אכילת מצה** אני בוכה. משנה לשנה אני מחכה מתי אוכל לאכול מצה ולקיים מצוות אכילת מצה, ועם השן הזו עוד יכלתי להסתדר איכשהו ולקיים את המצוה, אבל מה אעשה עכשיו?! על דא קא בכינא.

הרב מפוניבו' זצ"ל, סבל כל ימיו יסורים קשים כידוע, וגם היו לו תמיד כאבי שיניים. אמרו לו הרופאים, כבוד הרב, אם נעקור לך שיניים לא תסבול את הכאבים הללו, אולי נעקור לך מה שצריך?! אמר להם הרב מפוניבו', בשום פנים ואופן לא. הרי אני כהן, ואולי מחר יבנה בית המקדש, וכתוב (רמב"ם הלכות ביאת המקדש פ"ח סה"ג) שכהן שאין לו שיניים לא יכול לעבוד בבית המקדש! לכן, לא אוכל לתת לכם לעקור לי שיניים. גם אם אתענה ואסבול נוראות, אסבול, אבל על העבודה בבית המקדש לא אוותר. אדם שיש לו כאבי שיניים אומר 'אני אעקור את כל השיניים וגם את האזניים', מרוב היסורים והצער שהוא סובל... אבל הוא ז"ל, העדיף לספוג ולסבול את כל הצער והסבל, העיקר שיוכל אחרי זה לעבוד בבית המקדש.

הגאון בעל חזון נחום, היה אחד מגדולי התורה בדור הקודם, והיה גאון מופלג בכל חלקי התורה. בשואה האיומה הנאצים ימח שמם תפסו אותו. הארורים האלו היה להם ענין מיוחד לתפוס את חכמי ישראל, והם היו מפרסמים בעיתון הטמא שלהם את התמונות של הרבנים וכותבים "מבוקש פלוני".

החזון נחום, היה מראה פניו כמלאך ה' צבאות. ראיתי פעם תמונה שלו, ובה רואים מה הוא יהודי שכל כולו קודש קדשים, איזו טהרה וקדושה ואיזו אצילות הנפש נסוכה על פניו. כיוון שראו אותו הנאצים הארורים, את אצילות ואת עדינות נפשו, החליטו להשפיל אותו עד עפר. עשו חיפוש בבגדיו ומצאו בהם זוג תפילין. לקחו אותם והשליכו אותם על הארץ.

בעל החזון נחום התכופף אל הארץ, הרים את התפילין ונישק אותם. הרשעים לקחו שוב את התפילין מידי, וזרקו אותם לארץ ורמסו אותם. ואז נפל החזון נחום תחתיו, ויצאה נשמתו. כל כך כאב לבו על כבוד שמים המחולל, איך שהרשעים הארורים האלו עושים מה שעושים, עד שלא יכל עוד לבו להחזיק מעמד, נשבר בקרבו, ועמד מלכת. זה מציאות של מי שכבוד שמים בוער בקרבו. הי"ד.

אנחנו צריכים להתחזק בדבר זה. אמנם נכון שלכל אחד יש את הצרות והבעיות שלו, אבל אנחנו צריכים לשתף גם את שם ה', לבכות גם על כבוד שמים ולבקש גם על זה. וזה לא דבר שתלוי במדרגות. יש אחד שאומר, 'אני אבקש על כבוד שמים? מי אני ומה

חיי'. אלו הם דברים בטלים וזה לא נכון, וכולם חייבים בדבר הזה לפי דרגתם, אין פוטר ואין פטור.

מן המיצר קראתי יח - ענני במרחב יח

היה רב בירושלים, מגדולי המקובלים בדורות האחרונים, איש אלוקים קדוש ושמו רבי שאול הכהן דוויק זצ"ל. הוא היה אריה דבי עילאי, ותקצר היריעה לספר על גדלותו בתורה ויראה, ובפרט בחכמת הקבלה, אשר לא קם עוד כמוהו בדורות האחרונים. הוא היה סגי נהור, ואף על פי כן היה עושה את כל פעולותיו לפי כוונות הרש"ש. כשהיה מברך ברכת 'שהכל', היה מכוון את כל הכוונות בעל פה, בלי לראות כלום, ובלי לטעות אפילו טעות קטנה. אנחנו לא יכולים בכלל לקלוט את גדלותו לפי קטנות דעתנו.

שמעתי מהרב רפול שיחי', שפעם אחת נכנס יהודי אל רבי שאול הכהן דוויק זצ"ל, והתחיל להתאונן על צרותיו המדומות, על הבלים ועל דברים של מה בכך. אחרי שהוא בכה והתלונן על כל הדברים, שאל אותו רבי שאול? - גמרת? אמר לו היהודי, אכן. אמר לו רבי שאול, אני רוצה לומר לך פירוש בפסוק אחד. הפסוק אומר בספר תהלים (קיה, ה), 'מן המצר

ב. שמעתי עליו מעשה מכמה וכמה מחכמי ירושלים שהכירו אותו. ואזכיר רק מעשה אחד נורא, בזמן מלחמת הטורקים שהיתה כאן בארץ, היה כאן יהודי שהיה צורר היהודים. הוא היה מלשין דמתא, מוסר למלכות. הוא היה בא ליהודי ואומר לו, 'תשמע, אם אתה לא נותן לי חצי נפוליאון זהב, דע לך שמחר אני הולך לשלטון הטורקי - שהם היו השלטון היותר אכזרי שהיו כאן - ואני מלשין עליך שאתה מתחבא כאן ולא הולך לצבא'. ומי שהיה הולך לצבא אז, לא היה חוזר לעולם.

כולם היו מפחדים מהמלשין הזה, והיו נותנים לו כל מה שדרש. כך עברו הימים, ואותו מלשין הולך ומטיל אימה ופחד על כל היהודים. ניסו להתרות בו 'הרי יהודי אתה! בשביל בצע ממון תלך ותמכור את כל אחיך למלכות?!' אבל הוא כבר נפל בתאוות לבו ונהיה משועבד ליצרו, ולא שמע. כמה שניסו לדבר אותו שירחם על אחיו האומללים והעניים, הוא אטם את אוזניו ואת לבו משמוע. לא נותרה ברירה, והזהירו אותו שאם לא יפסיק ממעשי הרשע שלו יטילו עליו חרם. הגמרא אומרת (מועד קטן יז.) למה נקרא שמו חרם? מפני שהוא נכנס ברמ"ח איבריו של האדם, וחלילה יכול גם להביא למיתתו. הוא שמע את האזהרה האחרונה הזו ואמר, 'תעשו אתם מה שאתם רוצים, ואני אמשך לעשות מה שלבי חפץ'.

ישבו שלשה מגדולי רבני ירושלים ורבי שאול זצ"ל ביניהם, והטילו עליו חרם, כמו שמסודר בספר כל-בו, כידוע. ולמחרת יצאה לשונו מפיו עד טבורו ומת. בלשונו קלקל, ובלשונו לקה. מוסר, כמו שכתוב בגמרא (ב"ק ק"ז סע"א), יש לו תורת רודף, וברודף יש הלכה שאם אי אפשר באופן אחר למנוע אותו ממעשיו, ממיתים אותו, 'הבא להרגך השכם להורגו', וכיון שלא שמע לכל האזהרות, לא נותרה ברירה אחרת.

קראתי יה ענני במרחב יה'. פשוטו של מקרא, כפשוטו. אדם נמצא בצרה ובמצוקה וצועק לה', וזוכה ש'ענני במרחב יה', הקב"ה עונה לו ומוציא אותו מאפילה לאור גדול ומן המיצר למרחב. זהו פשוטו של הפסוק. אבל רבי שאול ניגן את הפסוק במנגינה אחרת. אמר לו רבי שאול, אתה בוכה על זה שבמקום פלוני לא מכבדים אותך מספיק, והפרנסה שלך לא מספיקה בגלל שאתה מקבל רק כך וכך אלפים בחודש וזה לא מספיק לך, ושאר הענינים? - הבה ותשמע את הפסוק: מן המצר קראתי יה, יש לך צרות ויש לך תלונות ויש לך קשיים, אבל: ענני, במרחב יה!! וכי השכינה נמצאת במרחב?! הלא גם השכינה נמצאת בגלות! הרי אנחנו רואים את החורבן מול העינים, רואים איך ששועלים הלכו בו, ואתה רק על הצרות שלך אתה בוכה ומיילל!?

אדם יראה: בברכת המזון בשבת אנחנו אומרים ב'רצה', והגם שאכלנו ושתינו חורבן ביתך הגדול והקדוש לא שכחנו, אנחנו עושים פלפול. אף על פי שאכלנו ושתינו, לא סלקא דעתך ששכחנו את שם ה' ואת כבוד שמים. חלילה! 'לא שכחנו', ומיד לאחר מכן אנחנו שוכחים את זה... וכמובן שאנחנו מדברים באותם אלו שאומרים 'רצה' בברכת המזון, לא אלו ששוכחים גם מזה... אדם ישאל את עצמו, האמנם 'חורבן ביתך הגדול והקדוש לא שכחנו'?! האמנם כבוד שמים חסר לנו ואכפת לנו?!

אנחנו צריכים להתעורר בנקודה הזו, להיות משתפים בקשה על כבוד שמים בבקשות ובתפילות שלנו. בוודאי שכל תפילה חשובה וכל תפילה נשמעת, ובוודאי שכל אחד צריך שיהיה לו קשר עם ה' יתברך, שייבכה ויתפלל לפניו תמיד, אבל עדיין עלינו לזכור, נכון שאנחנו בצער, אבל לא רק אנחנו בצער. 'אוי לנו מצערו של משיח' זו לו מליצה, והשכינה גם היא בגלות. ואם אנחנו נכניס את הבקשה על כבוד שמים לתפילות שלנו אז בוודאי שהתפילות שלנו יתקבלו, כמו שאנחנו רואים כאן במה שמלמד הקב"ה את משה, 'שמעתי את נאקת בני ישראל', 'ותעל שוועתם אל האלהים מן העבודה', וכמו שלמדנו מדברי יונתן בן עוזיאל הנ"ל.

על האדם להיות משתתף בצרת הציבור

איך זוכים להגיע למצב הזה, שנרגיש בו את צער השכינה?! איך נחדיר בעצמנו את התחושה הזו, של השתתפות בצער המקום?! - הכלל בידנו הוא, שתמיד על האדם להתחיל עם ההשתתפות בצער של החבר שלו.

בהמשך הפרשה כתוב כך: אלה ראשי בית אבותם בני ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלה משפחות ראובן. ובני שמעון ימואל וימין ואוהד ויכין וצוחר ושואל בני הכנענית אלה משפחות שמעון. ואלה שמות בני לוי לתולדותם גרשון וקהת ומררי וכו'.

כותב השל"ה הקדוש, הבה ונתבונן. בתחילה כתוב על ראובן 'ראשי בני אבותם' ולא כתוב 'ואלה שמות בני ראובן', וגם על שמעון לא כתוב 'ואלה שמות בני שמעון'. רק בשמות של לוי כתוב 'ואלה שמות בני לוי'. מדוע?!

והביאור, כותב השל"ה, כי ידוע שכל השבטים היו בשעבוד מצרים, חוץ משבט לוי. לוי לא התענה יחד עם כל שאר אחיו, ולכן גם יכלו משה ואהרן לצאת ולבוא, וכמו שאמרו רבותינו במקומות הרבה. אבל אף על פי שלוי לא השתעבד בידי מצרים, עם כל זה לא רצה לוי להיות פורש מצרתן של ישראל.

אסור להיות פורש מצרתן של ישראל, והגמרא אומרת במסכת תענית (יא.) שמי שאומר 'מה לי ולצרת אנשי עיר פלונית? אינהו בדידהו ואנן בדידן, מה אני קשור אליהם?!' באים המלאכים ומניחים את ידיהם ואומרים: "פלוני זה שלא זכה ולא רצה להשתתף בצרתן של ישראל לא יזכה לראות בנחמתן של ישראל". כשיגאלו ישראל, אותו אחד שהתעלם מאחיו בעת הגלות ולא שם את לבו עליהם, לא יזכה לראות בנחמה.

מה עשה לוי? איך השתתף בצערן של ישראל? - קרא לוי את שמות בניו על שם הגלות. כמו שאומר הפסוק 'אלה שמות בני לוי לתולדותם, גרשון, וקהת ומררי'. כאן השתתף לוי בצער ישראל. גרשון, הוא כמו שאמר משה רבינו, 'כי גרים הם בארץ לא להם', וגם לוי נותן לבן שלו את השם גרשון, להזכיר כל הזמן: אני רק גר פה, מעונה ומטלטל. 'קהת', הוא מלשון 'קדו שיניו'. כמו מי שיש לו כאב בשיניו וצער. 'ומררי', כפשוטו, על שם שמיררו המצרים את חייהם. ולכך נאמר ואלה שמות בני לוי לתולדותם. לרמז על כך שלוי קרא את שמות בניו בכוונה מיוחדת, להיות שותף בצער הציבור.

מוסיף השל"ה: **מכאן ילמד האדם להשתתף בצרת הציבור**. חלילה שאדם יהיה מנותק מהציבור, ויאמר 'מה אכפת לי? העיקר שלי טוב'. ואף על פי שאין הצרה מגיעה אליו בעצמו באופן פרטי, גם אם הוא אין לו צער מזה כלל, עם כל זה לא תהא כזאת שיפרוש מצער הציבור. ממני למדנו את זה?! מהקב"ה. שהרי כך הודיע ה' יתברך למשה רבינו עליו השלום (שמות ג, יד), 'אהיה אשר אהיה שלחני'. מה הכוונה 'אהיה אשר אהיה'?! דרשו רבותינו (ברכות ט:): 'אהיה עמם בגלות זו ואהיה עמם בגלות אחרת'. כל מקום שגלו ישראל, שכינה עמם, כמו שנאמר בכל צרתם לו צר. ואת זה הודיע ה' למשה באופן פרטי, 'אהיה אשר אהיה', אבל לגבי ישראל, ציווה ה' את משה שיאמר להם רק 'אהיה שלחני', מדוע? - שלא לצערם להודיעם שתהיה גלות נוספת. הם נמצאים עכשיו בסבל הגדול הזה, וכי תלך ותספר להם גם כן שעתידה לבוא עליהם עוד גלות?! לפיכך אמר הקב"ה למשה, לך אני אומר 'אהיה אשר אהיה' ואהיה עמם בגלות אחרת כמו זו, אבל להם תאמר רק אהיה שלחני אליכם.

וכך לשון השל"ה: **אמרו במדרש** (שמות רבה ג, ו), אמר לו הקב"ה, **אהיה אשר אהיה לך אני**

מודיע להם איני מודיע, כדי שלא לצערם ביותר כמו שאמרנו. והודיע ה' יתברך הצער למושה, אם כן שמושה לא יספר את זה לישראל שתהיה עוד גלות, לשם מה הודיע זאת הקב"ה למושה?! - כדי שיהיה משתתף בצרת ישראל, כי גדול היה משה בעיני פרעה ובעיני עבדיו. רצה הקב"ה לשתף את משה בצרתן של ישראל. ואכן בזה משה רבינו נבחן, שנתן עיניו ולבו להיות מוצר בצרתן של ישראל, ובוה נבחר להיות רעיא מהימנא.

וזה התפקיד שלנו, וזה יותר קרוב אלינו. להיות מצטער בצערם של הרוחניים זה יותר רחוק מאתנו, אבל להצטער בצרתם של בני אדם, של אחינו בני אברהם יצחק ויעקב, מוטל עלינו ביותר. וכך ראינו לאורך כל הדורות, גדולי תורה שהפקירו את עצמם ולא חסו על גופם ועל כבודם בעת צער הציבור, והשתתפו עמהם בצרה.

השתתפותם של גדולי ישראל בצער הציבור

בשנת תרנ"ה פרצה שריפה גדולה בעיר בריסק. בזמנם היו הבתים בנויים מעץ, ואם לא היו משתלטים על הדליקה מיד בתחילתה, ממש ברגעים ספורים היתה הדליקה עוברת מבית לבית ובתוך זמן קצר מכלה את כל העיר, וכך היה אז בבריסק. פרצה שם שריפה, וכלתה את כל בתי העיר, ונותרו המוני משפחות בעירום ובחוסר כל. ואז רבה של העיר, הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל שהיה מופלג מאד מאד בתורה ובחסד, מסר את נפשו כדי לסייע לתושבי עירו.

בכל אותה התקופה היה רבי חיים מבריסק מצטער הרבה בצער הציבור. היו מחפשים אותו בלילה בבית, ולא מוצאים אותו במטתו, מפני שהיה הולך רבי חיים וישן יחד עם כל הציבור שנותרו בלי בית, ברחובות ובבתי הכנסת. היו אומרים לו, 'כבוד הרב, הרי אתה רבה של העיר, ואיך זה תישן כאן ברחוב?! בוא תישן בביתך'. אבל הוא היה בשלו: 'אין דבר כזה. אני צריך להצטער בצער הציבור', והיה ישן איתם יחד על הרצפה, עד שנבנתה העיר ושבו כל התושבים לבתיהם [וגם יש בזה חשבון נוסף, כי לפעמים יכול להיות מצב שאנשים מתרשלים לעזור ולסייע, אבל כשהם רואים שגם הרב של העיר ישן ברחוב, הם מזדרזים לעזור].

אשתו של החפץ חיים זצ"ל ספרה, שבזמן מלחמת העולם הראשונה, זמן שכלל ישראל גלה ממקום למקום והגויים פרעו בהם פרעות ושפכו דם ישראל כמים, מצאה את בעלה הגדול, רבינו החפץ חיים זצ"ל לא פעם ולא פעמיים, כשהוא ישן על הרצפה וידיו תחת ראשו. אמרה לו אשתו, הרי אתה זקן, מה אתה שוכב כאן על הרצפה?! והוא היה אומר לה, וכי מה אעשה? אני לא יכול לנהוג אחרת. אני יודע שכלל ישראל גולים עכשיו, סובלים ומעונים. איפה הם ישנים?! - על הרצפה, ואף אני רוצה לישן איתם יחד על הרצפה.

הרב מפוניבז' זצ"ל סיפר שכשהיה בן שבע עשרה והגיע בפעם הראשונה לראדן כדי להתקבל לישיבה של החפץ חיים, הלך אל ביתו של החפץ חיים כדי לראות את פניו.

דפק הרב מפוניבו' בדלת, והזמינו אותו להכנס. נכנס הרב מפוניבו' אל הבית, ואשתו של החפץ חיים אמרה לו שהחפץ חיים נמצא עכשיו בעליה, בקומה השניה, ועוד מעט הוא ירד. פתח הרב מפוניבו' איזה ספר והתחיל לעיין בו, וחיכה שהחפץ חיים ירד. פתאום הוא שומע קול בכי איום, יללה עמוקה הבאה מעומקא דלבא. נבהל הרב מפוניבו' ונחרד, מי יודע מה קרה!? אבל אשתו של החפץ חיים שראתה איך שהוא נבהל, אמרה לו מיד, אין לך מה להבהל. הקול הזה זהו קולו של הרב שנמצא בקומה העליונה, והוא מתפלל עכשיו על יולדת שהגיעה זמנה ללדת והיא יושבת על המשבר ומצטערת, והרב מעתיר בעדה.

שמעתי את זה, סיפר הרב מפוניבו', ואמרת: מכאן אני לא אזוז. כשהוא ראה איך שהחפץ חיים משתתף בצער הציבור, איך שהוא בוכה מעומק לבו על אותה היולדת, גמר אומר שלא לעזוב את החפץ חיים. ובאמת כך היה, לא זזה ידו של הרב מפוניבו' מתחת ידו של החפץ חיים שנים על גבי שנים, והרבה הרבה הוא יצק מים על ידו.

אצלנו, אם אדם בא ומבקש מחבירו שיתפלל עליו, הוא אומר לו 'בסדר, אני אתפלל עליך'. מתפלל עליו בחצי פה ויוצא ידי חובה. אבל זה לא צריך להיות כך. אדם צריך להיות קצת נושא בעול עם חבירו וקצת משתתף בצער חבירו. וזה דבר שיותר קל לקנות בקרבנו, ואנחנו צריכים להתחזק בענין הזה.

כשאדם נמצא בעת מצוקה, הוא רוצה ש'יהיה לו גב'. הוא רוצה שהזולת יהיו אתו, יחלקו אתו את הכאב ואת הצער הכבדים עליו. כשבא מישוהו ושומע אותו, מאזין לו, מעודד אותו, אומר לו מילה טובה ונמצא יחד איתו בצרה, הרי הוא ממש מחיה אותו. וכמו שאתה מבין היטב מה שאתה רוצה ומה שאתה זקוק, כך גם תיישם ביחס לחברך. אל תסתפק בלומר על החבר שלך 'קדיש', אלא באמת תשתתף בצערו.

כֵּלָּא יִשְׂרָאֵל כְּרָתוּ בְּמִצְרַיִם בְּרִית זֶה עִם זֶה

יש אחד שאומר, "מספיק לי בצרות שיש לי, אני לא יכול להשתתף גם בצרות של חבר שלי". אבל אדרבה, במדרש בתנא דבי אליהו (פכ"ד) אמרו רבותינו, שכאשר כלל ישראל היו נרדפים משועבדים ומעונים במצרים, כרתו ברית זה עם זה. מה היתה הברית? - להיות גומלי חסדים זה עם זה. וזו הזכות שעמדה להם בדור ההוא. מכלל ישראל בעת ההיא למדנו שלמרות שהם היו בעת צרה ומצוקה אשר לא היתה כמוה, עם כל זה הם הרגישו בצער האחר, ודאגו להיות גומלי חסדים עם החברים שלהם.

זה מתחיל בדברים קטנים. לא מבקשים ממך הרבה, אלא רק שתשים לב לקיומו של החבר שלך, ותשתדל להשתתף אתו במשהו. לפעמים כל מה שהחבר שלך צריך זה שרק תקשיב לו, תאזין לאשר על לבו ותשתתף אתו. בנוהג שבעולם, יש אחד שכשמישהו בא לדבר אתו, אחרי שני משפטים הוא קוטע את חבר שלו ואומר לו 'רגע רגע, תן לי קודם

לדבר אליך, ואחרי זה אתה תדבר איתי'... אבל באמת בשביל זה בא החבר? הוא רצה שיקשיבו לו, שישמעו אותו. רבינו הגדול החזון איש זצ"ל היה תמיד דרכו להיות שומע, להקשיב לזולת, לתת לאנשים לפרוק את אשר על לבם.

אחד מגדולי ירושלים אמר אחרי שנפטר החזון איש, 'מה אגיד לכם. כל זמן שהיתה העיר העתיקה בידינו, הייתי הולך בכל יום ויום לכותל המערבי ובוכה שם, כמו שדרשו רבותינו 'אזנים לכותל', ששכינה לא זזה מהכותל המערבי. אחרי שנפלה העיר בידי הערבים הייתי נוסע פעם בשבוע אל החזון איש, כדי לשמוח בפניו את כל צרותי ולבקש שיעתיר מתפילותיו וברכותיו. עכשיו שנפטר החזון איש, מה יהיה עלי'!

ובראש ובראשונה זה מתחיל בבית. אדם יראה את זה בחוש, איך שהרבה פעמים אין לו זמן בשביל הבית. אם יבוא אליו חבר, חצי חבר או שלישי חבר, הוא יראה לו פנים, יחייך לו וישאל אותו בכבוד 'כבודו רוצה לשתות כוס קפה', 'לאכול משהו'? וכיוצא. ואילו בתוך ביתו, מעולם לא עשה כוס תה או קפה למישהו מבני ביתו. ואם יעשה, יהיה אפשר לברך על הכוס שתי ברכות, גם שהכל וגם שהחיינו. למה? - מפני שזה דבר חידוש, מצוה הבאה מזמן לזמן... ולמה שיהיה כך? וכי מה גרעו בני הבית מחברים דעלמא?! כאן על אדם לתת את הדגש, להיות משתתף בצער הציבור, לתת לב לצרכי האחר ולגמול אתו חסד.

לפעמים בן צריך את אבא שלו, הוא רוצה לדבר אתו קצת. מה אביו אומר לו? - 'עזוב אותי עכשיו בשקט, מספיק יש לי את הבוס על הראש. אנחנו נדבר כבר בשבת'... וכי זו היא תשובה?! זה הבן שלך! הוא זקוק לך! למה אתה משלח אותו לשבת?! ובשבת כמובן הוא ישן כל השבת ולא מדבר אתו, ובשבוע הבא חזר הדין... וכן בשאר הקרובים, השכנים והידידים, בזה זה מתחיל ובה זה נמדה, וכשאדם אכפת לו מאלו והוא נותן עיניו ולבו להיות משתתף בצערם ונושא אתם בעול, מזה הוא מתפשט הלאה לשאר ישראל.

חותנו של האדמו"ר רבי חיים מצאנז זצ"ל היה הגאון רבי ברוך פרנקל תאומים זצ"ל, שידוע על שם חיבורו הנפלא 'ברוך טעם'. ועליו ספרו שהיה אומר, 'אילו אדע שיש תולעת אחת בנזיק הסלע שמתענה, זה יכאב לי ויפריע לי'. וזו לא מליצה בעלמא, אלא זו המציאות של גדולי וחכמי ישראל האמיתיים.

פעם אחת בא הברוך טעם אל ביתו והיו פניו ממש כאבל וחפוי ראש, והנה הוא רואה את בתו שוחקת ומשתעשעת. מיד גער בה, "מה זה, איך כאן בבית שמחים, ואילו הבלן בתו חולה"? הבלן של העיר יש לו בת חולה, ואיך זה שכאן שמחים?! הרי צריכים להשתתף בצרתן של ישראל! זה היה לבו של גדול בישראל לפני שתים ושלשה דורות. ואמנם בוודאי שאנחנו לא נמצאים במדרגה הזו עכשיו, אבל לכל הפחות צריכים אנו לאחוז במשהו בענין הזה של נתינת הלב להיות משתתפים בצרתן של ישראל. וכשמתחילים להיות גומלי חסדים

זה עם זה, כשיודעים שבכל אחד מישראל יצוקה נשמה אלוקית והוא ממש כמלאך בבני אדם, עם הזמן באים מזה שיהיה הלב מרגיש גם כן לצער שיש בשמים, עד שאדם אומר איך זה ששולחני מלא ושולחן רבי ריקם?! וכך הוא יקנה בעצמו את הענין הזה, עד שיבוא מזה ל'ותעל שוועתם מן העבודה', למצב דומה למה שהיו ישראל במצרים, שלא השגיחו ולא בכו כלל על צרתם ועל צערם, ולא היתה שוועתם אלא על 'מן העבודה', על עבודת הבכורות הנמצאת בסכנה.

התורה לא תשכון אצל מי שאינו בעל מידות טובות

הלילה חל יום היארצייט של הגאון רבי אליהו דסלר זצ"ל. נראה מדבריו ענין אחד שקשור לפרשה, ענין שנחוצ לנו.

ספר שמות, ספר השעבוד והגאולה, הוא ספר ההדרכה למתן תורה. הכלל בידינו הוא כמו שלימד אותנו רבי שמעון בר יוחאי בדיבור הראשון שלו בתלמוד בבלי (ברכות ה.), **שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, תורה וארץ ישראל והעולם הבא, וכולם לא זוכים להם אלא מתוך יסורים**. ואמר הגאון בעל שפת אמת זצ"ל, הנה אנחנו רואים את זה בספר שמות, שיש בו את מתן תורה, ומה קדם לו?! - יסורים, בשעבוד ארץ מצרים. הוא הדין ארץ ישראל, כמו שאנחנו רואים בתורה את ארבעים השנים של הטלטולים והיסורים שעברו ישראל עד שנכנסו לארץ ישראל, וכמאמר הכתוב (דברים ה, טז) 'למען ענותך ולמען נסותך'.

וכשעוסקים בענין מתן תורה יש לזכור, שמי שרוצה לזכות לתורה ולהיות מציאות של תורה, מוכרח שיהיו בו מידות טובות. חז"ל אמרו (אבות ג, יז) 'דרך ארץ קדמה לתורה'. מה הכוונה 'דרך ארץ'?! לא רק לומר כל הזמן 'תודה רבה', אלא הכוונה היא למידות טובות, כמו שפירש החסיד רבינו יונה זצ"ל. וזה לשונו הנוקבת של רבינו יונה: "שצריך תחילה לתקן את עצמו במידות ובה תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות". יכול להיות שאדם ישב וילמד שעות על גבי שעות, ועם כל זאת התורה לא תתמוג בקרבו ולא תהפוך להיות חלק ממנו, דם מדמו ובשר מבשרו, אם אין לו מידות טובות. בשביל לזכות לקבלת התורה צריך שיהיה כלי המוכן לה, והכלי לקבל את התורה הוא המידות הטובות.

הכרת הטוב אפילו אל הדומם

וגם בפרשה שלנו אנחנו רואים את זה. בהמשך הפרשה מספרת התורה את ענין עשרת המכות. ויאמר ה' אל משה, אמור אל אהרן קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים.

ג. כשאדם מגיע לעשרת המכות, הוא שמח וטוב לב... ובאמת כך צריך להיות, וכמו שראיתי לתלמידו

ובמדרש אמרו רבותינו, 'ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן', אמר רבי תנחום, למה לא לקו המים על ידי משה?! - אמר לו הקב"ה, המים שמרוך כשהושלכת ליאור, אינו דין שילקו על ידך. חייך לא ילקו אלא על ידי אהרן. הקב"ה אומר להקב"ה, הלא שמו אותך בתיבה בנילוס והיתה לך הצלה במים, ולכן אין זה מן היושר וההגינות שאתה עכשיו תהפוך את המים לדם, ולכן אהרן הוא זה שילקה את המים.

גם לאחר מכן במכה השניה זה כך, וגם במכה השלישית, מכת כנים, ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נטה את ידך והך את עפר הארץ והיה לכנים. גם את המכות הבאות, צפרדע וכנים, עשה אהרן. מדוע? - אמר רבי תנחום אמר לו הקב"ה למשה עפר שהגן עליך כשהרגת את המצרי אינו דין שילקה על ידך, לפיכך לקו שלוש מכות אלו על ידי אהרן.

אלו דברי המדרש. את כל שאר המכות, עשה משה רבינו, אבל את המכות האלו, היות והמים סייעו למשה בזמן שהיתה בתיבה, והעפר עזר לו כשהרג את המצרי שטמן אותו בחול, לא הכה משה רבינו. וצריך להבין, שואל הרב דסלר. וכי המים באמת עזרו למשה רבינו? וכי הם קמו לכבודו של משה, או נעמדו מסביב לו כחומה בצורה להגן עליו? הרי המים זרמו כרגיל! כשמשוה רבינו הרג את המצרי, העפר עשה פעולה מיוחדת כדי לעזור למשה רבינו?! כולם קוברים את מתייהם בעפר, וגם משה קבר את אותו המצרי בעפר. וכי על זה מגיע לו עכשיו הכרת הטוב, שאין משה יכול להביא את המכות על המצרים בעצמו?! יותר מזה יש להבין, מהו שאומר הקב"ה למשה 'אינו בדין שילקו על ידך'. וכי דומם מתבזה ודומם סובל?! הלא עפר ומים אינם סובלים ואין בהם תחושה, ומהי הזהירות של משה מלהלקות אותם?

של החפץ חיים זצ"ל שכותב שפעם אחת בחצי הלילה שמע את רבו החפץ חיים צוחק הרבה, באופן שלא שמע אותו כך אף פעם. הלך התלמיד והציץ כדי לראות על מה ולמה צוחק החפץ חיים, וראה אותו איך שהחפץ חיים בוקנתו יושב במיטה וקורא את הפרשה שלנו, פרשת וארא, כשהוא שש ושמה, צוחק ושוחק.

הציץ התלמיד וראה שהחפץ חיים לומד את הפסוקים של מכות מצרים, רואה איך שעומדים החרטומים למיניהם, אפים ורובבות, ולא עולה כלום בידם. מגיעה מכת כנים וכל אחד יש לו כנים בוקנו ובשערו, ומנסים החרטומים לסלק אותם אך ללא הצלחה. עושים כישוף אחד, ולא מועיל כלום. עושים כישוף שני, ואף הוא לא עוזר כלום. אומר חרטום אחד לשני, לך תביא ספר שלישי, עמוד י"ז, שם אולי יהיה פתרון... מנסים עוד ועוד כשפים וקסמים, אבל לא מועילים כלום ונשארים בצריך עיון גדול... כשאדם מתאר את המעמד הזה לעצמו, איך שעומדים כל החרטומים ומנסים למצוא פתרונות, ופרעה עומד בתווך ומגרד בוקנו מנסה להפטר מן הכנים, אזי הוא באמת שמח...

ועוד יותר יש להקשות, שהרי אם ישאלו את המים ואת העפר האם רצונכם שנלקה אתכם, בוודאי ובלא ספק שהיו אומרים בפה מלא שכן, שהרי סוף סוף יש כאן קידוש שם שמים על ידיהם, וזו זכות בשבילם, ולמה נמנע משה מהלקות אותם!?

אבל, הסביר הרב דסלר, בדברי המדרש האלו גלו לנו רבותינו סוד ויסוד בכוחות הנפש של האדם. מפני שכל כוחות הנפש מושפעות ונפעלות לא רק על ידי השכל, אלא גם על ידי הרגש. כל המעשים של האדם מנוהלים בידי שתי מערכות, המערכת האחת היא כלי הדעת, מה שאדם מבין מדעתו ושכלו שצריך לעשות, והמערכת השניה היא הלב, שהלב מתפעל ומתרגש ומשליך מזה על מעשיו. יש דברים שאדם קנה בשכלו ומבין אותם, אבל עדיין לא מצליח לתרגם אותם למעשה, כיון שחסר לו החלק השני, הרגשת הלב. ואם אין אנו מכירים טובה לדומם שנהגנו ממנו, אומר הרב דסלר, וכל שכן אם אדם הולך ומבזה את הדומם, הגם שהדומם לא מרגיש דבר ואינו סובל, מכל מקום הרגש של האדם עצמו נחסר ונפגם.

מי שהוא בעל חסד, תמיד רוצה לתת ולהשפיע טובה לזולת, כמו שאמרו 'תכלית הטוב - להיטיב'. מי שהוא טוב תמיד רוצה רק להעניק ולתת, טוב ה' לכל ולכן - ורחמי על כל מעשיו, אפילו על אלו שמצערם אותו ועל אלו שעומדים כנגדו. ואיש כזה שהוא בעל חסד, הרגשותיו תמיד הם להכיר טובה ותודה אפילו לדומם.

הרגש הכרת הטוב של רבינו הרי"ף זי"ע

רבו של רבינו האריז"ל, רבי בצלאל אשכנזי, היה רב בירושלים לפני למעלה מארבע מאות שנה. היו בידו כתבי ידות של רבים מאד מרבותינו הראשונים, והוא אסף את דבריהם וחידושיהם, סידר אותם על סדר המסכתות וקרא את שם הספר 'שיטה מקובצת', 'שיטה' פירושו 'חידושים'. לפי מיעוט ידיעתי הספר שיטה מקובצת כולו חידושים בעומק העיון של רבותינו הקדמונים, ואין בו סיפורים ומעשיות, אך למרות זאת בשיטה מקובצת בבבא קמא (סוף פרק החובל צ"ב א'), מעתיק רבי בצלאל אשכנזי סיפור נפלא, השייך לענייננו.

אחד מעמודי ההוראה המפורסמים, הוא רבי יצחק אלפסי, רבינו הרי"ף זצ"ל. היה לו תלמיד גדול, בשם הר"י מייגאש, והוא סיפר על רבו הרי"ף את המעשה. פעם אחת, סיפר הר"י

ד. בזמן הקדמונים לא עסקו בסיפורים ולא כתבו מהם, והשאירו לנו את המלאכה הזו... היום לכל אחד יש ספרי סיפורים, וכל אחד כותב סיפורים ככל שחפץ, בין סיפורים שהיו ובין שלא היו ובין סיפורים שיהיו... והרבה מהסיפורים גם צריכים בדיקה וחקירה לראות שאין בהם איזה קלקול. כמו שמאכל ומשקה שאדם מכניס לפיו הוא בודק שיהיו בכשרות טובה, כך גם בספרי הסיפורים צריך לראות שהם מביאים טובה וברכה, ולא חלילה גורמים הרס וחורבן.

מיגאש, נחלה הרי"ף, והיה צריך לרפואתו לשהות במרחץ שיש בו מים חמים. הרי"ף גר רוב ימיו בעיר פס, עד שלעת זקנתו הוצרך לברוח מפני עלילה שהעלילו עליו, ובעיר פס היה יהודי שהיה לו מרחץ חם, ואכן בכל יום היה הולך לשם הרי"ף ואותו יהודי היה מטפל בו במסירות רבה, עד שאכן הבריא הרי"ף וקם מחוליו.

עברו כמה שנים, ואותו היהודי שטיפל ברי"ף במסירות, ירד מנכסיו והיו צריכים למכור את הנכסים שלו, כדין בעל חוב שצריך לפרוע את חובותיו שאם אין לו מהיכן לשלם מוכרים את נכסיו. היכן מוכרים את הנכסים?! בבית דין, שם גם יושב הרי"ף. בית דין הם אלו ששמים ואומדים את הנכסים ונטפלים בענין המכירה. אחד הנכסים שעמד למכירה, היה גם אותו מרחץ, וכשבא נושא המכירה של המרחץ לפני בית הדין, עמד הרי"ף ואמר, כאן אני מסלק את עצמי מלהיות דיין. המרחץ הזה שהועיל לי כשהייתי חולה, אינני רוצה שייהיה לי יד במכירתו, וסילק את עצמו מן הדין.

לכאורה, מה יש במרחץ הזה? בור ששופכים בו מים חמים ותו לא, וכי למה אי אפשר למכור אותו למישהו אחר?! אבל הרי"ף בטהרת נפשו אמר, אני לא יכול לא לשום ולא להטפל במכירה של המרחץ הזה, אחרי שהועיל לי ונהניתי ממנו הנאה. זו היא הרגשת נפשם העדינה והטהורה של גדולי ישראל.

הזהירות בכבודו של בן ישראל

זה מה שאומר הקב"ה למשה רבינו, משה משה, נכון שהמים והעפר זורמים כדרכם ולא התכוונו להועיל לך, נכון שהם דוממים ואינם חשים בכלום, ונכון שאם ילקו המצרים על ידם ירוויחו שייהיה בהם קידוש ה', אך עם כל זה היות וסוף סוף קבלת טובה מהם, אי אפשר שאתה תשלם להם רעה ואתה תהיה המצער שלהם, ותהפוך אותם לדם ולכינים.

והלא הדברים קל וחומר. ומה דומם, עפר, שאין בו לא דעת ולא תבונה, לא שכל ולא נשמה אלוקית, עם כל זה התורה אומרת: חוס עליו, אל תנהג עמו בצורה אשר לא כדת, על אחת כמה וכמה בן בנו של קל וחומר, נפש של יהודי, אשר כל מילה שאתה אומר לו יכולה להחיות אותו או חלילה להיפך, כמה צריכים אנו להזהר בזה.

אדם לא שם לב לזה, מדבר ומדבר כהרגלו, מוציא דבריו מפיו ופוגע בחבר פלוני ומשפיל את יהודי אלמוני. אחר כך הוא הולך מאחד לאחד ומבקש ממנו 'תסלח לי'. וכי זו היא סליחה?! הסליחה עצמה צריכה סליחה... למה מראש לא התבוננת?! צריכים להתבונן ולהשגיח שלא לפגוע ביהודי, קל וחומר מהמים ומהעפר.

הגמרא במסכת ברכות אומרת (נח.), **אורח טוב** מה הוא אומר, כשאדם בא ומתארח אצל הזולת, מה הוא אומר? - כמה טרחת טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני,

כמה יין הביא לפני כמה גלוסקאות, זה לחם נקי וטוב, הביא לפני, כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי. זה הוא אורח טוב, ואורח רע מה הוא אומר? מה טורח טרח בעל הבית הזה, וכי מה הוא עשה? פת אחת אכלתי, בעל הבית נשארה לו פת אחת משלשום, ואותה הוא הביא לי לאכול. חתיכה אחת אכלתי, הוא מצא לי איזו חתיכה קטנה של בשר שנתעלם מן העין, כזו שצריכים זכוכית מגדלת כדי למצוא אותה... כוס אחת שתיתי, כוס קטנה, שלא בשיעור חזון איש.... כל טורח שטרח בעל הבית הזה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו, ואותי הוא צירף רק כנספח.

דברי הגמרא מובנים לפי פשוטם. אבל הגר"א פירש את דברי רבותינו, על מי מדברים כאן?! מי הוא בעל הבית, ומי הוא זה האורח הטוב ומי הוא האורח הרע?! ביאר הגר"א, הבעל הבית הזה הוא הקב"ה אדון כל הבריאה. האורח הטוב הוא האדם שרגיל לומר שכל מה שברא הקב"ה בעולם לא ברא אלא בשבילו, אבל הוא מבין גם שלא מגיע לו כלום, והכל למען כבוד ה' יתברך, בגדר מה שאמר התנא באבות (ה, י) 'שלי - שלך, ושלך - שלך'. לי לא מגיע דבר משלי, אלא הקב"ה הוא שנותן לי בחן בחסד וברחמים.

אורח רע רואה את הכל להיפך. 'שלי שלי', זה פשיטא, ו'שלך שלי', שזה פשיטא ופשיטא... הכל מגיע לי, הכל שלי. אחד כזה לא מודה להקב"ה על דבר.

הוא שלמדנו מהפרשה, כמה עלינו להיות בגדר מכירי טובה. וכשאדם מכיר טובה לבריות ומכיר טובה להקב"ה, הוא מושך עליו עוד שפע של ברכה וטובה מהקב"ה, וה' יהיה בעזרנו.

חידושי תורה פרשת וארא

א. בענין עמרם ראה את יעקב אבינו

שמות (ו' כ): "ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה".

ובתרנום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם: "ונסיב עמרם ית יוכבד חבכתיה ליה לאנתו, וילידת ליה ית אהרן וית משה, ושני חיי דעמרם חסידא מאה ותלתין ושבע שנין, חייא עד דחמא ית בני רחביא בר גרשום בר משה".

ותחילה וראש יש להעיר כי רחביה היה בן **אליעזר** בן משה רבינו ע"ה, ולא היה בן **גרשום**, וכמפורש בספר דברי הימים א' (כ"ג י"ז): "בני משה גרשום ואליעזר, בני גרשום שבואל הראש, ויהיו בני אליעזר רחביה הראש, ולא היה לאליעזר בנים אחרים, ובני רחביה רבו למעלה", ולכן נראה שנפלה כאן טעות הדפוס בדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל ודוק. [ועיין לרבינו בחיי ז"ל שמות (י"ה ד') שכתב להסביר מדוע היה ריבוי גדול בבני רחביה, ועיין שם בדברי הגאון הנצי"ב ז"ל בספרו העמק דבר, ובספר אור החיים הקדוש שמות (ל"ב ב'), ובמדבר (י"ד י"ז) ע"ש. ועיין בספר תיקוני זהר (תיקון כ' דמ"ג ע"א)].

ודברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל שעמרם זכה לראות דור רביעי מבניו, דהיינו את בני רחביא בן אליעזר בן משה - בעניותי נעלמו ממני, שהרי במסכת בבא בתרא (קכ"א ב') מבואר להדיא שם שעמרם ראה ליעקב אבינו ונולד באותן שבע עשרה שנה שחי יעקב במצרים ככתוב ברשב"ם ז"ל ושיטה מקובצת שם, ויעקב אבינו נסתלק לחיי העולם הבא בשנת ב' אלפים רנ"ה עיין בספר סדר הדורות ח"א (דל"ה ע"א).

ולפי זה גם אם נלך לקצה אחרון ונאמר שעמרם נולד בשנת פטירתו של יעקב יצא לנו ששנת הולדתו של עמרם היא שנת ב' רנ"ה ודוק. [ולשון הר"ב עבודת הקודש (ח"ג פל"ג): "יש מקום פלא איך יסתפקו זקני ישראל וחכמיהם במציאותו יתברך והמה חכמים מקובלי האבות, ועמרם גדול הדור ביניהם מקובל מיעקב אבינו ע"ה", ולהאמור עמרם לא יכול היה לקבל מיעקב, וצריך לומר שאין כוונתו שקבל ממש וישר מיעקב אבינו אלא מאחרים שקבלו מיעקב, ועיין].

ומפורסם וידוע שיציאת מצרים היתה בשנת ב' אלפים תמ"ח, ואז משה רבינו היה בן שמונים ככתוב בתורה שמות (ד' ז'), ומשה נסתלק לחיי העולם הבא בהיותו בן מאה ועשרים בשנת ב' אלפים תפ"ח, נמצא שמשה רבינו נולד בשנת ב' אלפים שס"ח.

ואם עמרם נולד בשנת ב' אלפים רנ"ה יוצא שבעת לידת משה היה עמרם בן קי"ג שנה, ועמרם חי קל"ז שנה כנ"ל, ולפי זה נפטר בשנת ב' אלפים שצ"ב והיה אז משה רבינו בן עשרים וארבע.

והרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שמות (ב' כ"ג) כתב שבשעה שברח משה ממצרים היה כבן שתים עשרה שנה כאשר הזכירו רבותינו במדרש (שמות רבה פ"א ס"ה), ועל כל פנים לא הגיע לעשרים, ובעמדו לפני פרעה היה בן שמנים, אם כן עמד כמו ששים שנה בורח מלפני פרעה עש"ב.

וסדרן של דברים מבואר בילקוט שמעוני (שמות פרק ב' רמז קס"ח) שמשנה רבינו בן עשרים ושבע שנה היה במולכו בארץ כוש, וארבעים שנה מלך שם, ובן ששים ושבע שנה יצא משה מכוש, ועשר שנים הושיבו יתרו בבית הסוהר, עד היות משה בן שבעים ושבע, ואז בקשה צפורה מאביה להנשא למשה ונתן לו יתרו את צפורה לאשה, כל זה מפורש בילקוט שמעוני שם, ועיין ברמב"ן שם.

נמצא שזמן נישואי משה רבינו לצפורה היה בשנת ב' אלפים תמ"ה, ואחר שנה נולד גרשון, ולפי זה נולד גרשון **חמישים ושלוש שנה אחר פטירת עמרם זקינו** דוק ועיין.

והשתא דאתינן להכי איך נפרנס דברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שעמרם "חייא עד דחמא ית בני רחביא בר גרשום [או אליעזר] בר משה" אתמאה, ובעל כרחין צריך לומר דאינו סובר כדרשת הבבלי הנ"ל שעמרם ראה ליעקב, ואינו סובר כדרשות רז"ל שבהתגלות הקב"ה למשה בסנה כבר נפטר עמרם עיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##), ולדידיה עמרם נולד הרבה שנים אחר פטירת יעקב אבינו, ולענ"ד כל זה פלא וצריך ישוב. [ועיין בדברי הרא"ם ז"ל המובאים שיטה מקובצת בבא בתרא שם ודוק היטב].

והנה בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שמות (ו' י"ח) כתוב: "ובנוי דקהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל, ושני חיירי דקהת חסידא מאה ותלתין ותלת שנין חייא, עד דחמא ית פינחס הוא אליהו כהנא רבא דעתיד למשתלחא לגלותא דישראל בסוף יומיא".

וראיתי שם בפירוש על תרגום יונתן שתמה מאוד על דברים אלו דאיך קהת יראה את פינחס בן אלעזר בן אהרן ע"ש. ולא ידעתי מדוע בעל הפירוש הנ"ל תמה רק על האמור, ולא תמה גם מה שכתב בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שעמרם ראה לבני אלעזר בן משה שגם זה אינו מובן לכאורה וכנ"ל.

ועכשיו ראיתי לגה"צ רבי פינחס מפליץ זצ"ל בספרו היקר שפתי צדיק (פרשת וארא אות י"ד וט"ו) שגם הוא עמד בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל הנ"ל במה שכתב שקהת ראה לפינחס נכד אהרן והן במה שכתב דעמרם ראה נכדי משה בנו, שאינו מתיישב עם חשבון הדורות והזמנים עש"ב.

והוסיף שם שמה שכתב שעמרם ראה נכדי גרשום, זה אכן כן יכול להיות שהתרגום סובר שמשנה רבינו הוליד את גרשום בילדותו ונולדו גם בני רחביה טרם פטירת עמרם ופליג על המדרשים שמשנה רבינו בא למדין בסוף ע"ש. [וצ"ב]. ובסוף דבריו כתב שבעל כרחין אין הכוונה שראו ממש, אלא קהת ראה את אהרן שהיה זורח עליו אור קדושת הכהונה ועל ידי זה ראה ברוח הקודש כל שלשלת קדושת הכהונה דפינחס, וכן עמרם ראה את משה רבינו במדרגתו שעל ידי זה זכו בני רחביה עיין שם, ועדיין צ"ע.

ב. בענין עמרם בן קהת החסיד

שמות (ו' כ'): "ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה". ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה כתרגם: "ושני חיירי דעמרם חסידא מאה ותלתין ושבע שנין חייא".

ובם"ד נתעוררתי לדקדק דקדוק נכון, וגדול הוא אצלי, שיש להבין מדוע ומאי טעמא המיוחס ליונתן בן עוזיאל קוראו ומכתירו לעמרם בתואר **חסיד** כמפורש בדבריו, והלא דבר הוא וכעת ולא ראיתי מי שדיבר בזה, ונחזי אנן בעזר האל ב"ה חונן הדעת.

בבא בתרא (י"ז א'): "תנו רבנן ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד".

ופירש רש"י ז"ל: "בעטיו של נחש, בעצתו של נחש כלומר לא היו ראויין למות אלא שנגזרה גזירת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון בעצתו של נחש בעטיו תרגום של עצתו", ועיין שם בפירוש המיוחס לרבינו גרשום ז"ל.

ומתבאר שאותם שמתו בעטיו של נחש היינו **שמתו בלא חטא**, והוא תלמוד ערוך במסכת שבת (נ"ה ב') עיין שם.

ובספר הזהר הקדוש ח"א (דנ"ז ע"ב): "רבי ייסא אמר, כולו בני עלמא חמאן ליה לאדם הראשון בשעתא דמסתלקי מן עלמא, לאחזאה סהדותא דבגין חובי דבר נש איהו אסתלק מעלמא ולא בגיניה דאדם, כמה דתנינן אין מיתה בלא חטא, בר אינון תלתא דאסתלקו בגין ההוא עיטא דנחש הקדמוני, ואלין אינון, עמרם, לוי, ובנימין, ואית דאמרי אוף נמי ישי, **דלא חבו ולא אשתכח עלייהו חובא דימותון ביה**, בר דאדכר עלייהו ההוא עיטא דנחש כדאמין".

ורבינו אברהם אזולאי ז"ל בספר חסד לאברהם (מעין ה' נה"ו) כתב: "הזוהמא שהמשיך הנחש על חוה ועל אדם ועל זרעו אחריו אין מי שניצול ממנה, אמנם אינם שוים בה, אמנם אין מי שלא היה בו קצת אחיזה, אפילו אותם הארבעה **שלא נמצא בהם שום חטא**, עם כל זה מתו בעטיו של נחש כנזכר, והענין כי אותו הזוהמא שנדבקה בו אי אפשר להסירה מן האדם רק אחר המות, שעל ידי הקבורה שמתנער הבשר בעפר נפרדת ממנו, אפילו היה צדיק גמור עם כל זה ימות בעטיו של נחש כדי להפריד אותה הקלי' שנדבקה בו מזוהמת הנחש בימי אדם כנזכר".

ובספר המופלא מגלה עמוקות על פרשת ואתחנן (אופן קצ"ט) כתוב: "נתחלל משה בביאתו לזה העולם, שבא מצד ערוה שאסרה תורה [אחר כך], שלקח עמרם את דודתו שעתידה התורה לאסור, שמזה הטעם אף על פי שעמרם היה אחד מחמשה בני אדם שמתו בעטיו של נחש, ונקרא עמרם על שם עמר נקי (דניאל ז' ט') **שלא חטא מימיו**, מכל מקום עבור זה הוצרך להתגלגל אחר כך ולבוא לעולם, גם בשביל זה הסתירה התורה ענין לקיחת אשתו ולידת משה, באמרו וילך איש מבית לוי" עכ"ל.

תהלים (ט"ז י'): "לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידיך לראות שחת", ובמדרש תהלים שם (פט"ז ס"א): "לא תתן **חסידיך** לראות שחת שאפילו ריח **גיהנם** אינו מריח" ע"ש, ובספרי (פרשת נשא פסקא מ'): "וישמרך, ישמור רגלך מן גיהנם, וכן הוא אומר רגלי חסידי ישמור ורשעים בחושך ידמו" ע"ש, וכן הוא במדרש במדבר רבה (פ"א ס"ה), ובמדרש תהלים (פק"א ס"ב): "אל יתן למוט רגלך מהו אל יתן למוט בשעה שימוטו הכל לגיהנם אתם אינכם מוטים וכו', כשתמוט רגלם של רשעים אותה שעה אינכם מוטים שנאמר רגלי **חסידי** ישמור" ע"ש.

ומבואר באר היטב ד"חסיד" אין לו שייכות ל"גיהנם", ולא תתן חסידך לראות שחת כלשון הפסוק בתהלים, ואפילו ריח גיהנם אינו מריח כלשון המדרש, ולפי זה יוצא שעמרם אבי משה שאמרו עליו ש"לא חטא מימיו" וכן "שלא נמצא בו שם חטא", ואם כן בדין הוא שיוכתר בתואר "חסיד" שבודאי עמרם ירש מיד גן עדן ולא ראה פני גיהנם ודוק היטב.

ובל "חסיד" היינו חסיד מעיקרו שלא חטא מימיו, וכדפירש רש"י ז"ל בסוכה (נ"ג א'), ועיין בבא קמא (ק"ג ב') ובספר קהלת יעקב חלק מענה לשון (מערכת ח' כלל ונ"ח ד"ד ע"ג), והיא בחינת עמרם שלא חטא מימיו כנ"ל, ולכן הוכתר בתואר "חסיד" ודוק. [בענין הגדרת "חסיד" דהיינו חסיד מעיקרו שלא חטא מימיו - הוא ענין ארוך, ועיין בזה בפרי מגדים או"ח (סימן קי"ט) ובספרו תיבת גמא (פרשת ויקרא אות ג'), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כל החיים (מערכת ח' כלל כ"ב), ובספרו ישמח חיים (מערכת ח' אות פ'), ובספרו ארצות החיים (דף ק"ו ודף ק"ז), ולבנו בספר יפה תלמוד ח"א סוכה שם, ובספר אוצר י"ד החיים (סימן רמ"ח), והגהות מקור חסד לספר חסידים (סימן א'), ובספרו ניצוצי אור סוכה שם, ובארוכה בספר בית אהרן ח"ט (ערך איש חסיד דרפ"ד ע"א), ובקובץ התורני היקר "נזר התורה" (גליון י"ג דף רס"ג) ציין בזה לשו"ת יהודה יעלה ח"א (סימן צ"ה), ולדרשות החתם סופר ח"א (לסוכות דף נ'), ובאריכות בהגהות שער יוסף (שם), וחידושי חתם סופר סוכה (נ"ג א') ובבא קמא (ק"ג ב'), ולבנו בספר כתב סופר על התורה (ליקוטים בסוף הספר), וקובץ שערי תורה ח"א (קונטרס א' סימן י"א אות ג'), ובספר פסקי תשובה (דברי חכמים דף ק"ז) וע"ש, ונתבאר במקומו בס"ד].

ומצאתי בספר המופלא מגלה עמוקות על התורה (פרשת וזאת ברכה): "ה' מתו בעטיו של נחש בזוהר פרשת בראשית, וסימן שלהם **ימין** ה' רוממה, לו"י, עמרם, יש"י, בנימין", סופי תיבות ימין, ולפי דברי תלמוד שלנו סימנך **בנים** אתם לה', כלא"ב בנימין יש"י עמרם [סופי תיבות בנים], ולפי דברי הזוהר נרמזו בפסוק כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת שתודיעני אורח חיים נעימות בימינך נצח, **שהיו ראויים לחיות לנצח**, ורק עבור עטיו של נחש מתו" ודוק היטב.

ויש לי להבין מה שכתב כאן בספר מגלה עמוקות ח' מתו בעטיו של נחש, וכן כתב במגלה עמוקות (פרשת ואתחנן) **חמשה** בני אדם שמתו בעטיו של נחש, והבאתי דבריו לעיל, והרי הן לסברת התלמוד והן לסברת ספר הזוהר הקדוש אינם אלא **ארבעה** וכמו שהביאם הוא עצמו כאן, ואולי צירף סברת הזוהר הקדוש שם ח"א (דנ"ג ע"א) "יהושע לא מית אלא בעיטא של נחש", אלא שהיה לו גם להזכירו בהדיא, ועיין לגאון חיד"א ז"ל בהגהות ניצוצי אורות לספר הזוהר שם, ובספרו דבש לפי (מערכת ד' אות ה'), ובארוכה בספר היקר שערי הלשם ח"א (סימן ד', וסימן י"ח פ"א), ושם ח"ב (סימן ב' פ"ב וסימן י"ג פ"ג), ובספר שערי זהר שבת (נ"ה ב') ואכמ"ל.

ובאופן נוסף יש לפרש מדוע הוכתר "עמרם" בן קהת בן לוי בתואר "חסיד", והוא עם דברות רבינו השל"ה הקדוש ז"ל שבספרו שם (מסכת יומא הלכות תשובה אות ט') כתב: "עמרם תיקן חטא סדום אשר לא זכרו עשות חסד עם רעיהם, ועמד הוא וגמל חסד עם כל ישראל, לשמוע בקול בתו לעשות זיווגים שניים אחר שפירש ממנה כדי שתהר ותחיל למשה מושיעם ממצרים, אשר נאמר עליו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל".

ומפורש לנו עמרם גמל חסד עם כל ישראל ובוזה תיקן חטא אנשי סדום שמנעו צדקה וחסד, ולכן נקרא עמרם חסידא, וזו לשון הרמח"ל ז"ל בספרו מסילת ישרים (פרק י"ט): "והנה גמילות חסדים הוא עיקר גדול לחסיד, כי חסידות עצמו נגזר מחסד", ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ג (דרפ"א ע"א), ובהקדמת ספר תיקוני זהר (ד"א ע"ב) חסידים מסטרא דחסד ודוק היטב. [ק"ק לשון רבינו השל"ה שעמרם עשה זיווג שני עם יוכבד כדי שתהר ותוליד למשה כנ"ל, והרי כשעמרם פירש מיוכבד היתה כבר מעוברת במשה שלשה חדשים, עיין סוטה (י"ב א') ומדרש שמות רבה (פ"א ס"ג) וצ"ב].

ומצאתי לרבינו חיים ן' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש בראשית (מ"א נ') שכה כתב: "מדבריהם יוצא כי לוי לא היה חסיד - והנה עליו העידה התורה (דברים ל"ג ח') לאיש "חסידך", כי לוי היה חסיד שבשבטים, והגם ששם על זרעו הוא אומר [ר"ל אהרן ולא לוי עצמו], הענפים יגידו על השורש" עכ"ל. [ונעלם ממני ולא ידעתי מדוע האור החיים שם לא הזכיר ולא והסתייע מדברי ספר הזהר ח"א (דנ"ג ע"א) שלוי בן יעקב נפטר בעטיו של נחש ע"ש].

ולפי דרכו ז"ל מצאנו עוד טעם מדוע אכן קראו והכתירו את "עמרם" בן קהת בן לוי בשם "חסיד" - אחר שהיה בן קהת בן לוי שהיה חסיד שבשבטים, ואהרן בנו שנקרא חסיד לאיש חסידך כנ"ל יעיד על אביו עמרם, דהפרי יעיד על האילן, והענפים יגידו על השורש ודוק. [ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל דברים (י' ו', ול"ג ח') קורא לאהרן חסיד ע"ש].

ומעניין מה שראיתי בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שמות (שם ו' י"ח) שקרא לקהת אבי עמרם בתואר **קהת חסידא**, ועם האמור כאן יובן היטב, ובתרגום רב יוסף לדברי הימים א' (ה') ב' קורא ללוי בתואר חסיד ושם הכוונה לשבט לוי ודוק.

ואמרו בספר הזהר הקדוש ח"ב (י"ט ע"א): "באותה שעה שנולד לוי נטלו הקב"ה ובחרו מכל אחיו, והוליד לקהת, וקהת הוליד לעמרם, והוא הוליד לאהרן ומרים. פירש מאשתו, והחזירה, באותה שעה היו המשוררים של מעלה עומדים ומשוררים, גער בהם הקב"ה ונשתכן השיר, עד שנטה קו ימינו והושיט לעמרם עכ"ל.

וגם לפי דברות ספר הזהר הקדוש כאן יובן מדוע נקרא עמרם "חסיד" כי הקב"ה נטה "קו ימינו" והושיטו לעמרם כנ"ל, ואנן קיימא לן "חסד דרועא ימינא" כדברי אליהו הנביא זכור לטוב (במאמר פתח אליהו), ועיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דקמ"ו ע"א, ודקצ"ח ע"ב, ודרל"ב ע"ב, ודרמ"א ע"א) ועוד ועוד ואכמ"ל.

ועוד שם בספר הזהר הקדוש אמרו: "מאי טעמא לא נזכר שמו [של עמרם שרק כתוב וילך איש וגו'], מפני שבצנעא הלך ובצנעא חזר לאשתו כדי שלא יכירו בו, הדא הוא דכתיב וילך איש, ולא נאמר וילך עמרם בפרהסיא, ויקח את בת לוי, אף היא בצנעא חזרה, ולא נזכר שמה", עכ"ל.

וגם לפי דברים אלו שכל שעשה עמרם היה בצנעא שלא יכירו יובן מדוע נקרא "חסיד" שמעשיו של חסיד בהצנעא ובהסתרה כמפורסם. [וכמו שפירשו מאמרם בספר תיקוני זהר (ד"ב ע"ב) איזהו חסיד המתחסד עם קונו" דהיינו שרק קונו מכיר ויודע בו, כביאור אדמו"ר מהר"י מקוזמיר

זצ"ל המובא בספר שיח שרפי קדש (דנ"ח ע"ב), ועיין בספר הנחמד אמונת אומן (ערך חסידות דף כ"ח) ודוק].

עוד יש לומר בס"ד שהרי על אדם הראשון העידו רבותינו שחסיד גדול היה כלשונם במסכת עירובין (י"ח ב'), ומחכמי לבב ע"ה כה קבלנו: "יוכבד אמו של משה רבינו ע"ה היתה גלגול חוה אשת אדם הראשון, ועמרם גלגול אדם, לכן מת בעטיו של נחש, ופירש אדם מאשתו ומאה שלושים שנה הוליד שידין ורוחין, לכן עתה כנגדן עמרם פירש מאשתו מאה ושלושים שנה כדי שבאותן מאה ושלושים שנה ימשכו אותן נגעי בני אדם קדמאה ויבאו לעולם, ואחר שכלו כולם לבוא בעולם, אז חזר עמרם עם אשתו והוליד למשה רבינו ע"ה לתקן אותן הניצוצות שלו דוגמת שת שנולד אחר שחזר אדם עם חוה כנודע. כי הוא ש' דמשה, וראה והבין איך כל דרכי השי"ת מכוונים ביושר" וככתוב ספר מחברת הקודש (שער יציאת מצרים) ע"ש, ועיין בספר שער הפסוקים (פרשת שמות) ועוד שם (תהלים פרק קל"ה) ועוד הרבה.

ובתוב בספר מגלה עמוקות על התורה (פרשת שמות): "ותהר האשה - יוכבד גלגול חוה, וכמו שאדם הראשון פירש מאשתו מאה ושלושים שנה עד שהוא הוליד שת הוא גלגול משה, גם עמרם פירש מאשתו בת מאה שלושים שנה והוליד למשה גלגול שת, לכן נקראת בת לוי שעתה מחדש נתעברה בה נשמת חוה, ובוזה חזרה לנערותיה וזהו ותהר האשה, היא האשה אשר נתת עמדי חוה וכו' וכו', אנכי אלהי אביך, במדרש בשעה ששמע משה קול סבור שהוא קולו של אביו עמרם או קולו של אדם הראשון ברזא דגלגולא" עכ"ל.

ומבואר יוצא מדברות קדשם שעמרם גלגול אדם הראשון היה, ואחר שאדם הראשון "חסיד" גדול היה כמאמרם הנ"ל, לכן גם את "עמרם" גלגולו תיארו וקראו "חסיד" ודוק.

ודע כי כך לשון שער הפסוקים שם: "עמרם שפירש מיוכבד עד היותה בת מאה ושלושים שנים, ואז הוליד את משה על דרך שפירש אדם מחוה, עד שיתבררו ממנו כל אותם הסיגים של השחתת זרע במאה ושלושים שנה. ואחר כך הוליד את שת, בהיות חוה בת מאה ושלושים שנה" עיין שם בארוכה בכל הענין. [ולפי המבואר שם אתו שפיר תמיהות הגאון בעל תורת חיים ז"ל בחידושי לבבא בתרא (קכ"א ב') עיין ותבין].

ובספר חסד לאברהם (מעין ד' נהר נ"ד) כתוב: "יוכבד אם משה היתה גלגול חוה, ואולי גם עמרם הוא גלגול אדם, ולכן מת בעטיו של נחש, והוא פירש מן יוכבד אשתו מאה ושלושים שנה" ועוד שם (מעין ה' נהר כ"ה) יוכבד היתה גלגול חוה, ואולי כי גם עמרם גלגולו של אדם הראשון, ולכן פירש מאשתו מאה ושלושים שנה ואחר כך הוליד משה" וכו'. [מדברי הרב חסד לאברהם ז"ל מתבאר דלא ברור אצלו שעמרם גלגול אדם הראשון ובלשון "אולי" הוציאה ודוק].

ולשונם זה "שעמרם פירש מאשתו יוכבד עד היותה בת מאה ושלושים שנה", צע"ק דעמרם לא פירש מיוכבד מאה ושלושים שנה, שהרי יוכבד ילדה את מרים בהיותה בת מאה עשרים וארבע, ויוכבד ילדה את אהרן בהיותה בת מאה עשרים ושבע כמתבאר במדרש שמות רבה (פ"א ס"ג), נמצא שעמרם לא פירש מאשתו מאה ושלושים שנה, וכאשר יוכבד היתה מעוברת ממשה שלשה חדשים רק אז פירש עמרם מאשתו יוכבד עיין סוטה (י"ב א'), ושמות רבה (פ"א ס"ג), וצ"ב.

מערכות

אגב

[אם לשון "עם" הוא כאגב]

התם טפח על טפח לפלוני "ועמו" מאה צאן ומאה חביות, ובתר הכי כי מפשיטא לן בעיין דלא בעינן צבורין, איבעיא לן תו אי בעינן אגב או לא, ואמרין תא שמע דקתני כל הני ולא קתני אגב, ואף על גב דמתני בהו עס, אלמא עס לא הוי כאגב, אבל הרא"ה ז"ל כתב דעס הרי הוא כאגב, וכי איבעיא לן אי בעינן אגב או לא היינו לומר אי סגי בלא אגב ובלא עס, אלא דאמר ליה קני קרקע ומטלטלין ע"ש.

הרי שגם רבינו הר"ן ז"ל הבין שכונת רש"י ז"ל שיש לחלק בלשון המוכר בין אם אמר לו קנה קרקע ואגבה מטלטלין, או אמר לו קנה קרקע עם מטלטלין, והביא שרבינו הרא"ה ז"ל חלוק על פירוש רש"י וכנ"ל, ובודאי משום דלא סבירא ליה שיש חילוק בין לשון אגב ללשון עם.

וזו לשון רבינו מאירי ז"ל קידושין שם: "מכל מקום אגב וקני בעינן, כלומר שיאמר קנה כלים הללו אגב קרקע שהקניתי לך, ולא לשון אגב ממש, אלא שכל שיאמר עם הקרקע הרי הוא כאגב, שהרי עיקר המקום שקניה זו יצאה לנו משם הוא אמרו ויתן להם אביהם מתנות וכסף וזהב ומגדנות עם ערים בצורות אשר ביהודה, וגדולי הרבנים [רש"י] פירשוה באגב ממש וכו', מכל מקום כל שאומר עם קרקע פלוני הרי הוא אגב, אלא שזה לשון ארמי וזה לשון עברי, והדברים פשוטים", הרי שרבינו המאירי ז"ל תנא ופליג על פירוש רש"י ז"ל והוא סובר שאין חילוק כלל אם המוכר משתמש בלשון אגב או לשון עם ושניהם

קידושין (כ"ז א'): "איבעיא להו מי בעינן אגב או לא, תא שמע דקתני כל הני ולא קתני אגב", ופירש רש"י ז"ל: "אגב שיאמר לו קני קרקע וקני מטלטלין אגבה: כל הני, ועמו מאה צאן ולא קתני אגבן מאה צאן".

ובלומדי הדברים התעוררתי בס"ד שפשט לשון רש"י ז"ל מורה דהאיבעיא להתלמוד היתה ביחס "ללשון", דהיינו כאשר המקנה ישתמש ויאמר בלשון "אגב", שאמר קנה הקרקע ואגבה מטלטלין אזי יועיל וקנה, אבל אם יאמר המוכר קנה קרקע "עם" מטלטלין לא יועיל, ולכאורה אינו מובן ובעי טעמא מה לי לשון אגב ומה לי לשון עם, והרי המשמעות בשתי הלשונות הללו שוה, ואין חילוק בין קנה אגב או קנה עם ודברי רש"י ז"ל צ"ב.

וראיתי לרבינו הר"ן ז"ל בביאורו להלכות הרי"ף שם (ד"י ע"ב) שכה כתב: "והלכתא צבורין לא בעינן, אגב וקני בעינן שיאמר לו קנה קרקע וקנה מטלטלין אגבה, ומדברי רש"י ז"ל נראה דדוקא אגב הוא דמהני, אבל עם כלומר דאמר ליה קנה הקרקע וקנה המטלטלין עמה לא מהני, והיינו דבעי למפשט בעיין דצבורין מדקתני אמר רבי אלעזר מעשה במירוני אחד שבירושלים שהיו לו מטלטלין הרבה וביקש ליתן אותם במתנה, אמרו אין לו תקנה עד שיקנם על גבי קרקע, מה עשה הלך ולקח בית סלע סמוך לירושלים ואמר צפוניו של זה לפלוני, "ועמו" מאה צאן ומאה חביות וכו', ועובדא אחרינא נמי מייתי

ולאמור יש גם חילוק לדינא בין הבנת רבותינו הראשונים כמלאכים רבינו המאירי ז"ל ורבינו הר"ן ז"ל בדעת רש"י ז"ל, להצעת ביאורי אני עני, דלפי הבנתם לא שנא אם המוכר אמר הריני מוכר לך קרקע זו עם מטלטלים, או אפילו יאמר עם קרקע זו אני מוכר לך מטלטלין, דכל שלא אמר והשתמש בלשון **אגב** לא עשה ולא כלום, אבל לפי דרכי אני עני יש חילוק, דאכן אם אמר הריני מוכר לך קרקע זו עם מטלטלין לא מהני שהרי עשה המטלטלין עיקר כנ"ל, אבל אם המוכר יאמר עם קרקע זו אני מוכר לך מטלטלין יקנה, אחר שעשה הקרקע עיקר אף על פי שהשתמש בלשון עם, דוק ועיין.

ועתה עיינתי בספר שדי חמד וראיתי לו שם (מערכת ע' אות נ"ז) שהאריך בציונים אם לשון עם עיקר או טפל, וצוין לדברי הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו אבות הראש על אבות דרבי נתן ח"ב (דף כ"ז) ע"ש, ועיינתי בדברי אבות הראש שם וראיתי שהאריך בזה הרבה, והביא שאכן כך דעת רש"י ז"ל שעם הוא עיקר וצוין לכמה מקומות בדברות רש"י כמו חולין (י' ב') ועוד, והביא שכך כתב הגאון מהראנ"ח ז"ל בדעת רש"י ז"ל עם הוא העיקר, ולפי זה איצטמיד ביאורינו זה בדברות רבינו רש"י ז"ל ועלו דבריו יפה יפה כמנהגו הטוב זיע"א.

ובעיקר הענין אם לשון עם עיקר או טפל, הגאון חיד"א ז"ל האריך בזה בהרבה מחיבורי קדשו, ואכתוב מה שמצאתי לו בזה ברכי יוסף או"ח (סימן תכ"ג), ומחזיק ברכה (שם), ועוד במחזיק ברכה (סימן רפ"ו אות א'), ויעיר און (מערכת ע' אות ט"ז), וראש דוד (פרשת יתרו), ופתח עינים ברכות (ל"ה ב'), ולאבות (פ"ב מ"ב) ושם בספרו חסדי אבות (ד"ט ע"ב), וזרוע

שוים, ודוק שסיים וכתב "והדברים פשוטים" עכ"ל.

ואכן לכאורה דברי רש"י ז"ל צריכים ביאור. **ובעניי** אם היתה לנו רשות הייתי אומר בס"ד שכוונת רש"י ז"ל אחרת, ולא בלשון תליא מילתא, והוא על פי הנודע שנחלקו רבותינו בהבנת לשון "עם", כההיא דשנינו במסכת אבות יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, מה כאן העיקר ומה הטפל, שיש אומרים שכל שאמר עם הוא העיקר ויש אומרים שהוא הטפל וכמפורש בתוספות ישנים יומא (פ"ה ב'), ועיין תוספות רבינו יהודה ברכות (ל"ה ב') ותוספות הרא"ש ברכות (שם) וליומא (פ"ה ב'), ובפירוש הר"ש משאנץ טהרות (פ"ז מ"ד דפ"א ע"א), והאריך בזה הגאון חיד"א ז"ל בחיבורי קדשו כמו שציינתי לקמן בס"ד.

והשתא דאתינן להכי יש לומר דרש"י ז"ל סובר דעם פירושו עיקר, ולכן כשהמוכר אומר אני מוכר לך קרקע עם מטלטלין, נמצא שהמטלטלין עיקר שהרי אמר עם המטלטלין וזה אי אפשר, והרי זה כאומר הריני מוכר לך קרקע אגב המטלטלין, דלא מהני מידי כמובן, דעשה הטפל עיקר וז"ב. [וכן מצאתי מפורש בשו"ת הרשב"א ח"ד (סימן רי"ז) ע"ש].

ולפי דברינו אין כוונת רש"י ז"ל מצד **הלשון** אם אמר אגב קרקע, או אמר עם קרקע, דלעולם לא שנא, אבל יש חילוק במהות הענין, שכאשר אומר הריני מוכר קרקע עם מטלטלין עשה המטלטלין עיקר ולא מהני, דעם היינו שזה העיקר וכנ"ל, ובזה עלו דברי רש"י ז"ל יפה כמנהגו הטוב ודוק. [ורבינו הריטב"א ז"ל קידושין שם סובר כרש"י ותיירץ והסביר דמהמקרא שהביא רבינו המאירי ז"ל אין תמיה על פירוש רש"י ע"ש].

ולבנו הגאון רבי יצחק ז"ל בספרו אבות
הרא"ש ח"א (דף ה'), ועיין שו"ת חתם סופר
ח"א (ס"ס קי"ז) ושם ח"ז (סימן ל"ה), ולאבות
(פ"ב) ובחידושיו לחולין (ו' ב'), ושו"ת רב"ז
ח"ג (סימן ט' אות ב' דט"ז ע"ב) עש"ב, ועיין
בהגהותי אמרי יעקב על ספר חסידים (סימן
תתקנ"ב דנ"ח ע"ב) מה שציינתי עוד בזה בס"ד.

ימין אבות שם, ובכסא רחמים על אבות דרבי
נתן (רפ"א, ושם פכ"ח), ובככר לאדן שם (דר"ט
ע"א ודתנ"א ע"ב), וחומת אנך (שיר השירים אות
י"א), ועיין מה שציינו בזה הגאון רבי חיים
פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי (דק"ה סע"ד ד"ה
פירש) ולבנו הגאון רבי אברהם ז"ל בספרו
ויקרא אברהם על ספרא פרשת בהר (דקנ"ג ע"ג),

חידושי סוגיות

(מגילה י"ד ב', ט"ו א', י"ח ב')

א. בענין ממוכן זה המן

[טוב להודות ח"ג סי' כא]

שתלו את השאר ולא את המן, לדעתי לא ניתן להאמר, ושמעתי לתרץ שאחר גזרת אחשורוש להרוג את שבעת שרי פרס שינה ממוכן את שמו להמן ומכח זה הצליח לברוח ולהנצל מגזירה זו דאחשורוש ולפי זה צריך לומר שאחשורוש מקודם לא הכירו היטב עד כאן שמעתי, והדוחק הרב מבואר.

וחושבני שמכאן ראינו ברורה למה שסידנו בחיבורי טוב להודות ח"א (ס"ס י"ז) שכל כי האי שאלות אין להקשות בדברי התרגומים, והנני להביא דברי משם בס"ד.

ידידי המעיין הי"ו, אל תתמה בראותך דברי תרגום ראשון לאסתר (ו' א') שכה כתוב שם: "לבושא די לבש המן רשיעא ציירין עלוי תריין צלמין, חד מן קדמוי, וחד מן בתרוי, ואי סגידת ליה אשתכחית דאפלח לטעותא".

וזה לא כתרגומו לעיל (ג' ד') דהמן הניח אנדרטא בחזהו, וכאן תרגם שהיו בגדיו מלפנים ואחור רקומים בצלמים.

ותו לעיל אמר בעל תרגום ראשון שהמן עשה אנדרטא היא "צורה שעושים לכבוד ולא לאלהות" עיין רש"י שבת (ע"ב ב'), וראש השנה (כ"ד ב'), ומועד קטן (כ"ה ב'), ועבודה זרה (מ' ב') ותוספות שם, וכאשר ביארנו היטב בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן י"ז), ועיין גם בביאור הגר"ז שטערן ז"ל בעל זכר יהוסף למגילת אסתר (ג' ד' דל"ו ע"א), ואילו כאן מפרש התרגום

אסתר (א' י"ד): "והקרוב אליו כרשנא, שת, אדמתא, תרשיש, מרס, מרסנא, ממוכן, שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות, וגו', ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה" וגו'.

ובתרגום ראשון שם: "ואמר ממוכן הוא המן בר בריה דאגא רשיעא קדם מלכא", ומפורש שדעת בעל תרגום ראשון ז"ל דממוכן הוא המן הרשע בן המדתא האגגי, וכבבלי מגילה (י"ד ב'), ולא כדעת תרגום שני שם שממוכן הוא דניאל וכדעת מדרש פרקי רבי אליעזר (פרק מ"ט) ע"ש.

ולפי זה תתעורר פליאה רבתי, כי בעל תרגום ראשון עצמו שם (ב' א') ביאר להדיא דאחשורוש הרג את כל אותם שבעת שרי פרס כולל ממוכן שלדבריו הוא המן, שהרי כך תרגם: "מיד תקוף רוגזיה וגזר למהוי צליבן שבעא רברבניא על צליבא", דהיינו מיד גבר כעסו של אחשורוש וגזר לתלות את שבעת השרים על עץ התליה, וכן הוא בתרגום שני "ובתר דאתקטלו רברבנוהי דמלכא".

ולהאמור בתרגום שהמן הרשע בן המדתא האגגי נהרג אז בשנת שלוש למלכות אחשורוש, מנין צץ ופרח נגע זה הנמצא בכל מגילת אסתר, והיא פליאה נשגבה. ולתרץ דאכן המלך גזר לתלותם, אבל לא ביצעו את הגזרה ולא תלו אותם, או

בשושן", הרי שסך בני המן היו מאה שמונים ותשעואין זה כדברי התרגום לעיל, ונמצא שחסרים לנו שלושים בנים של המן, וכבר העירותי על כך בחיבורי יד סופר ח"ב (דף מ"ז בהערה ד"ה וק"ל) שדברי תרגום ראשון סתראי נינהו, ושם לא תירצתי, אבל להאמור כאן אתי שפיר, ועיין ביד סופר (שם) בענין מספר בני המן ודוק.

עד כאן דברי שבחיבורי טוב להודות, ומינה נמי לנדון דידן כי כאשר תרגם בעל תרגום ראשון שנהרגו שבעת שרי מדי ופרס, שם אזיל בשיטה אחרת מלעיל דממוכן זה המן, ויתכן ששם סבר דממוכן זה דניאל כסברת פרקי רבי אליעזר ותרגום שני דלעיל, וכאשר ביארנו שכן מנהגו ואין קושיא כלל, זה הנלע"ד בס"ד בביאור חידה ופליאה זו.

ועכשיו ממש בשעת ההדפסה, ראיתי לרבינו מהר"ל ז"ל מפרגא שכבר הרגיש בשאלה זו, וכה כתב בספר אור חדש (דף ק"א): "השר השביעי שהוא ממוכן הוא נגד כח מאדים, והמן הוא גם כן נגד כח מאדים, שהרי מספרו מאדים ולכן היה כחו להשמיד ולהרוג הכל, כי זה כח מאדים שהוא לרעה, ולכן אמרו ממוכן שהוא השביעי מן המשרתים הוא המן, שהרי שניהם שוים בכח שלהם.

ובך מוכח בתרגום שלנו שאמר (א' ט"ז) ויאמר ממוכן הוא המן, ואחר כך תרגם כשוך חמת המלך שאל המלך אחר ושתי ואמרו כי נתלת בעצת שבעת הסריסים האלו, וכעס המלך, ונתלו אלו השרים השבעה ע"ש, ואם כן איך נזכר אחר כך המן שהיה משבעה שרי מדי ופרס.

אלא הפירוש כמו שאמרנו, כי מה שאמר ממוכן הוא המן, כלומר שהם שוים בכח אחד אבל אינו המן ממש.

שעל המן היתה **עבודה זרה** גמורה, וזו הסיבה והטעם שמרדכי לא השתחוה, ולכאורה אין זה כדבריו בתרגום לעיל, ונמצא שדבריו סותרים זה לזה.

כי כל כי האי אינה קושיא כלל, כי צריך אתה לדעת שנתברר אצלי בס"ד שאופיו של תרגום זה הוא כ"שיטה מקובצת" של דעות רז"ל במדרשיהם, ואינו נמנע מלהביא בתרגומו דעות חלוקות ושיטות סותרות, כשם שמצינו כזאת במדרשי חז"ל, וכן בספרי הקדמונים, כגון פירוש **רש"י** עיין בחיבורי שם בצלאל (ריש דף רס"ז), וכגון ספר **המרדכי** עיין בחיבורי נר יהודה (דף רכ"ו), ובחיבורי תורת יעקב (סימן ט) עיין שם.

וכזאת תמצא גם בילקוט שמעוני, ובספר אגדת אסתר (שהוא למעשה מדרש הגדול על אסתר עיין בחיבורי ברית יעקב דפ"א סע"א) שמביאים בכפיפה אחת שיטות החולקות זו על זו, ולדוגמא תמצא בחיבורי טוב להודות ח"א (ס"ס י"ב סד"ה ועכשיו) ע"ש.

וארמונו כאן עוד על ראייה אחת לאמיתות דברינו בס"ד, דהנה המעיין בתרגום ראשון לאסתר (ה' י"א) על הפסוק ויספר להם המן את כבוד עושרו ורוב בניו יראה שכה תרגם: "סגיאות בנוי, דסכומהון **מאתן ותמניא**, בר מן עשרה אחרנין דאינון פולמרכין, ובר מן שמש", ולפי זה סך בני המן הוא מאתיים תשע עשרה.

אבל כשאתה מעיין בדברי תרגום ראשון שם (ט' י"ד) תראה שסך בניו של המן אחר, שהרי כך תרגם שם: "וית עשרה בנוי דהמן צליבו, וזרש ערקת עם שבעין בנין דאשתארו להמן והוו הדרין על תרעיא ומתפרנסין, ושמשי ספרא אתקטיל בסייפא, ומאה ותמניא מיתו עם חמש מאות גוברין דאתקטלו

ע"א), ובספרו שו"ת זכר יהוסף (מאמר תהלוכות האגדות פרק ט') ודוק היטב.

והתירוץ השני שתירץ מהר"ל ז"ל, הנה כבר הוא ז"ל קבע ואמר שהוא **"תירוץ בדרך רחוק"**, ועיין בביאור הגאון רד"ל לפרקי רבי אליעזר (פרק מ"ט אות פ"ד) דלהדיא חולק על תירוץ זה, ועיין בהערות למדרש אבא גוריון (רפ"ב ד"ט סע"א הערה ח'), ובאמת תימה שהמלך אחשורוש, יתירא משבעה סריסיו, ואקצר. ואני הנלע"ד בס"ד בביאור הענין כתבתי.

ודע כי מהר"ל ז"ל בספרו אור חדש שם (דף צ"ה) מייחס **תרגום ראשון** של מגילת אסתר לתנא **יונתן בן עוזיאל** ע"ש, וכזאת ראיתי שהגאון רבי חיים ׳ן עטר ז"ל בפירושו ראשון לציון משלי (פרק ל') מייחס **תרגום משלי ליונתן בן עוזיאל** ע"ש.

ולכאורה תימה שהרי במסכת מגילה (ג' א') מבואר באר היטב **שיונתן בן עוזיאל לא תרגם כתובים**, ועיין בזה בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ס"ו), ובחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ד אות ב' ד"ה ומה) וצ"ר לכאן.

ועוד יש לפרש דברי התרגום בדרך רחוק, כי מה שאמר כי מיד תקיף רוגזיה וגזר למהוי צליבו אלו וברבבו, היינו שכך גזר להיות צליבין, ובשביל שהיה ירא אחשורוש שיהיו מורדים בו הסריסים, כי אלו השבעה לא עשו דבר, רק כי דעתם כך הוא שתהיה נהרגת ושתי לכך בטל הגזירה, ולכך לא אמר רק וגזר למהוי צליבין, אבל לא נצלב.

אבל עיקר הפירוש כמו שאמר שגם להמן היה כח מאדים כמו ממוכן שהוא שביעי למשרתים הכתובים כאן שהשביעי יש לו כח מאדים ונראה כי בשביל כך הוי"ו הוא אחר המ"ם הראשונה שבא לדרוש שהוא מוכן לפורעניות לכך בא הוי"ו אחר המ"ם הראשונה". עד כאן דברי רבינו מהר"ל ז"ל.

והנה תירוצו הראשון של מהר"ל ז"ל מחודש הוא, דמה שאמר התרגום שממוכן זה המן בר המדתא האגגי, אין הכוונה **שממוכן הוא ממש המן**, אלא שהיה שווה לו בבחינתו ומהותו וכנ"ל, ועיין בזה לגאון מהר"צ חיות ז"ל בספרו מבוא התלמוד (פרק כ"א) ולגאון המופלא רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בביאורו למגילת רות (בפתיחה ד"ג רע"ב), ועוד שם (דל"ב).

ב. בענין מלאכי זה מרדכי

[טוב להודות ח"ג סי' כב]

וחגי זכריה, ומלאכי כולן נתבאו בשנת שתים לדריוש, תיובתא. תניא אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא, וחכמים אומרים מלאכי שמו, אמר רב נחמן מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, דכתיב נביאות מלאכי בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר, ומאן אפריש נשים נכריות עזרא, דכתיב

אסתר (ב' ה'): "איש יהודי היה בשושן הבריה, ושמו מרדכי, בן יאיר, בן שמעי, בן קיש, איש ימיני, אשר הגלה מירושלים" וגו'.

ובמסכת מגילה (ט"ו א'): "אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי, ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך. מיתבי ברוך בן נריה, ושריה בן מעשיה, ודניאל ומרדכי בלשן,

כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, ומוכח לה מקרא וכנ"ל, ומכאן היה ברור לבעלי התוספות ז"ל דהעיקר כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, וז"ב.

ותו אם כדברי הגאון מהר"צ חיות ז"ל דמה שבעלי התוספות ז"ל כתבו דקיימא לן שמלאכי זה עזרא הוא מכח דברי תרגום יונתן שתרגם דמלאכי זה עזרא, העיקר חסר מן הספר שהיה להם להביא לדברי תרגום יונתן, ולא שיכתבו בסתם, ועל מה שמכו שנדע זאת וז"ב.

שמא תאמר צריך טעם על שהתלמוד לא אותיב על רב דאמר מלאכי זה מרדכי, מדברי יונתן בן עוזיאל שהיה תנא, וכן לא אייתי ראיה וסיוע מדברי תרגום יונתן לסובר דמלאכי זה עזרא, וכבר עמדנו על זה בחיבורי יגדיל תורה ח"ב (בחדושים למגילה ג' א'), ועתה ראיתי שכבר עמד בזה שם באמרי בינה.

הנה לדעתי כאן לא קשיא כלל, דלתנא רבי יהושע בן קרחה שאמר מלאכי זה עזרא, אין צריך לסייעו מדברי יונתן, דאטו תנא בעי סיוע מתנא, ולאותיבי לרב מדברי יונתן, נמי לא צריך דכבר איתותב שפיר ודוק.

ודע שראיתי בפירוש רד"ק מלאכי (א' א') שכתב: "ורז"ל אמרו מלאכי זה עזרא, ולא מצאנו בשום מקום שקראו נביא אלא עזרא הסופר".

ואני מבין היטב טענתו ז"ל, דלעולם מלאכי זה עזרא ונביא היה, ומה בכך שתמיד נקרא בשם עזרא הסופר ולא נביא, והרי גם דוד ושלמה דלכולי עלמא היו נביאים כמפורש בסוטה (מ"ח א') ורש"י מגילה (י"ד א'), עם כל זה תמיד נקראו דוד המלך או שלמה המלך, ולא מציינו לתואר דוד הנביא, או שלמה הנביא, ועיין.

ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלוהינו ונושב נשים נכריות"ט).

הרי לנו כאן שלש דעות, הראשונה, דעת רב דמלאכי זה מרדכי [ואיתותב], השניה דעת רבי יהושע בן קרחה דמלאכי זה עזרא, ודעת חכמים מלאכי שמו, דהיינו מלאכי הוא מלאכי וזה שמו, ולא שמלאכי זה עזרא, ומסיק רב נחמן דמסתברא כרבי יהושע בן קרחה דמלאכי זה עזרא ודוק.

ובתבו התוספות בכתובות (כ"ו א') ויבמות (פ"ו א') דקיימא לן דמלאכי זה עזרא, וכן נקט רבי יהודה הלוי ז"ל בספר הכוזרי (מאמר ג' סימן ס"ה), והרב המאירי ז"ל אבות (פ"א מ"א) כתב: "וכבר ידעת דמלאכי זה עזרא" ע"ש. ועיין לגאון מלבי"ם עזרא (י' א') ע"ש. [ולרמב"ם ז"ל שיטה אחרת עיין בהקדמתו לחיבורו הגדול, ונתבאר היטב במקומו בס"ד, ועיין לגאון רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בביאורו למגילת רות (בפתיחה ד"ג סע"ב) עיין שם].

וראיתי לגאון מהר"צ חיות ז"ל בספר כל כתבי מהר"צ חיות ח"א (מאמר דברי נביאים דף קע"ה ע"ב), ועוד לו שם בח"ב (בספר אמרי בינה סימן ד', דף תתק"ב ע"ב), שעמד במה שכתבו התוספות דקיימא לן שמלאכי זה עזרא, דאינו מובן מנא להם דהאמת כפי האומר כן, שהרי במגילה שם אינו מוכרע כן, ובאמרי בינה שם תירץ שהתוספות הכריעו כן כיון דבתרגום יונתן ריש מלאכי נקט שמלאכי זה עזרא וכנ"ל. [שוב ראיתי שכן הוא גם בהגהותיו למגילה שם].

ואינו מובן אצלי מאי קא קשיא ליה ז"ל דאינו מובן מנא להם לבעלי התוספות כן דמלאכי זה עזרא, הלא התלמוד באותו מקום קרי בחיל ומכריו "אמר רב נחמן מסתברא

ג. עוד בענין מלאכי זה מרדכי

[טוב להודות ח"ג סי' כג]

ולפי זה יובן היטב, כאילו במקום תיבת מלאכי כתוב תיבת מלכי, (כהיה דשמואל ב' (ר"פ י"א) שבמקום לכתוב מלכים כתוב מלאכים), והאות י' בסוף תיבת מלאכי באה לציין הקטנה, והיינו מלך קטן כלומר משנה למלך, ודוק.

ויש עוד לעיין שבת (פ"ח ב'), ומדרש במדבר רבה (פ"א ס"ג), ומדרש קהלת רבה (פ"ט ס"ג), ומדרש דברים רבה (פ"ו ס"ט), ובכל הנסמן בציונים שם (במהדורה המנוקדת) עיין שם.

וראיתי לנכון לקבוע כאן ממה שכתבתי בס"ד בהגהותי לספר הזהר הקדוש, שעם מה שהבאנו כאן חושבני שיאירו ויובנו היטב דברי ספר הזהר.

בספר הזהר הקדוש ח"ב (דנ"ז רע"ב): "ימינך ה' נאדרי בכח, מאי נאדרי, נאדר מבעיא ליה" וכו', ועיין שם תירוץ הזהר. ולבאורה אינו מובן מאי קא קשיא לזהר הקדוש דאמאי לא ניחא ליה בנאדרי עד שצריך היה לומר נאדר.

ועם דברינו האמורים יובן היטב בס"ד, דיש לומר דקשיא ליה לספר הזהר דהרי קיימא לן כל שבאה אות י' בסוף תיבה באה לציין הקטנה כנ"ל, ואם כן בודאי הוה ליה לקרא למימר נאדר ולא נאדרי, ומשני לה שפיר לפי דרכו עיין שם ודוק היטב.

ובזה אני מפרש לעצמי בס"ד גם כוונת ספר הזהר שם ח"ב (דקס"ו סע"א): "כתיב הכא אליהוא בן ברכאל הבזוי ממשפחת רם, וכתיב התם יחזקאל בן בוזי הכהן, ואי תימא בגין דכתיב בוזי - בוז ממשפחות הוה, לאו הכי, הדר אמר ממשפחת רם עלאה על כולא" ע"ש.

אסתר (ב' ה'): "איש יהודי היה בשושן הבריה, ושמו מרדכי, בן יאיר, בן שמעי, בן קיש, איש ימיני, אשר הגלה מירושלים" וגו'.

ובמסכת מגילה (ט"ו א'): "אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי, ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך".

ובל מעיין ולומד משתומם להבין, מה ביאור דברי רב נחמן שאמר דמלאכי זה מרדכי, ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך, ולכאורה תמוה מאד דמה נתינת טעם היא זו לומר שנקרא מרדכי בשם מלאכי כי היה משנה למלך, ואיך בתיבת "מלאכי" רמזו ומונח ענין "משנה למלך", והדברים עמומים.

וראיתי למהרש"א ז"ל שם שכתב: "ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה שני למלך, רוצה לומר שהיה חשוב כמלאך", ובענייתי לא הבנתי מה ענין זה דמלאך למשנה למלך, וצ"ב.

ובס"ד נראה לי שיובן היטב עם מה שלימדנו רבותינו הקדמונים נ"ע דמצינו שהאות י' שבאה בסוף תיבה באה לציין הקטנה, וכן כתב הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו אור זרוע לצדיק (מאמר שימושי אותיות אות א'): "באה אות א' להקטין הענין, כאחיותיה אותיות האמנתיות, וכדרך שכתב הרד"ק ז"ל על אישון בת עין" ע"ש, וכן כתב להדיא בספר תורה תמימה שמות (פרק כ' אות ק"ב): "וידוע דאותיות האמנתיות הבאות בסוף התיבה, מורות על הקטנת הפעולה, או השם שבאותה תיבה" ע"ש, וכן כתב הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עטרות אד"ר על בעל הטורים שמות (כ"ב ל' דף ק"ג) ע"ש.

לומר דבז משפחות הוה, להכי אמר דלא היא, אלא ממשפחת רם הוה עלאה על כולא. ודוק היטב.

ויש לפרש דלא רק משום שכתוב בזי, היה עולה בדעתנו ד"בז משפחות הוה", אלא גם משום שכתוב בזי בתוספת י' בסוף התיבה שבאה לציין הקטנה כנ"ל, היה עולה על דעתנו

ד. בענין האמורא רב חננאל

[ערות ביעקב ח"ב סי' פו]

תשנ"ז.

ועושה פרשיותיה פתוחות וכו', ואמר רב חננאל אמר רב הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, ושם מנחות (ל"ד ב'): "אמר רב חננאל אמר רב החליף פרשיותיה פסולות", ושם מנחות (ל"ה א'): "אמר רב חננאל אמר רב תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני".

וכואת גם ראיתי בתלמוד ירושלמי מסכת מגילה (פ"א ה"ט ד"א ע"א): "אמר רבי זעירה בשם רב חננאל אם היתה הדיו יוצאה מבין הנקבים פסול וכו', טעה והשמיט את השם אית תניי תני תולה את השם, אית תניי תני מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול, רבי זעירה רב חננאל בשם רב הלכה כמי שהוא אומר מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול, רבי זעירה רב חננאל בשם רב ואם היה כגון אני ה' אלהיכם מותר" וכו'.

ועוד שם: "טעה והשמיט פסוק אחד אם יש בו שתיים שלש שיטין מתקנו וקורא בו, ארבע אינו קורא בו, רבי זעירה בשם רב חננאל אף בקרע כן", ואחרי זה אמרו שם: "רבי זעירה בשם רב חננאל מצא בו דף אחד שלם מציל את כולו מהו שלם שאין בו שלש טעיות או שלם שאין בו ארבע, חגרא אחוי דרבי בא בר בינה יהב אורייתא לרב חננאל וקרא בה אמר ליה הדא אורייתך צריכה צלו, ובסוף מצא בה דף אחד שלם והציל את כולה", ושם (ד"ב

מנחות (ל' ב'): "הטועה בשם גורר את מה שכתב ותולה את מה שגרר וכותב את השם על מקום הגרר דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר אף תולין את השם, רבי יצחק אומר אף מוחק וכותב, רבי שמעון שזורי אומר כל השם כולו תולין מקצתו אין תולין, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר אין כותבין את השם לא על מקום הגרר ולא על מקום המחק ואין תולין אותו, כיצד עושה מסלק את היריעה כולה וגונזה. איתמר רב חננאל אמר רב הלכה תולין את השם", ועיין בפירוש רש"י ז"ל.

והנה תוך כדי לימודי בסוגיית סת"ם במסכת מנחות, התעוררתי בס"ד וראיתי שהאמורא **רב חננאל** שהיה תלמיד רבו המובהק רב עיין פסחים (ק"ג א'), וקידושין (ע"ב א'), ובכורות (כ"ד ב') ע"ש, אומר הרבה שמועות שענינם **בהלכות סת"ם**, כדוגמא דלעיל.

ובן עוד שם במנחות (ל"א ב'): "אמר רב זעירא אמר רב חננאל אמר רב קרע הבא בשני שיטין יתפור בשלש אל יתפור", ועוד שם בסמוך: "אמר רב זעירא אמר רב חננאל אמר רב מזוזה שכתבה שתיים שתיים כשרה", ושם (בסוף העמוד): "אמר רבי שמעון בן אלעזר רבי מאיר היה כותבה [למזוזה] על דוכסוסטוס כמין דף, ועושה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה,

וזיל כתוב לך, אמר ליה רב [לרב חננאל אין צריך הערמה אלא] זיל כתוב ליה, והיינו כנ"ל שרב חננאל היה סופר סת"ם ודוק היטב. [שו"ר בתוספות על אתר שם כתבו כן תלי"ת].

ומענין מה שנזכר בירושלמי שם (פ"א ה"ט ד"א ע"ב): "רבי ששעה בריה דרב חננאל אמר צריך לכתוב ה"א למטה מארכובתו של למ"ד הלה' תגמלו זאת הא לה' תגמלו זאת", הרי שגם בנו של רב חננאל עסק בהלכות סת"ם, ויש לומר שגם הוא היה סופר דקיימא לן לעולם לא ישנה אדם מאומנות אבותיו כאומרים בערכין (ט"ז ב') ועיין בן יהוידע שם. [ויש גורסים במקום רב ששעה רב אושעיא, ויש גורסים רב יושע, עיין בספר אהבת ציו"ר שם (דף כ"ט) ואכמ"ל].

ודע דהתעוררתי עוד בזה דבבבלי מגילה דלעיל מבואר: "רב חסדא אשכחיה **לרב חננאל דהוה כתב ספרים שלא מן הכתב**, אמר ליה ראויה כל התורה כולה ליכתב על פיך, אלא כך אמרו חכמים אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב".

ויש להבין דבאמת איך רב חננאל כתב הספר שלא מן הכתב, ודוחק לומר שלא ידע להלכה זו, ואף אם נקבל שלא ידע להלכה זו דאין הספר נכתב שלא מן הכתב, צא ופרנס לי ההיא דאמרו בתלמוד ירושלמי מגילה (פ"ד ה"א דכ"ח ע"ב): "רבי זעירא בשם רב **חננאל** אפילו רגיל תורה כעזרא לא יהא הוגה מפיו וקורא כמו שנאמר בברוך מפיו יקרא אלי כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו", ופירשו המפרשים שאפילו שגורה התורה בפיו אין לו לכתוב אלא מתוך הכתב עיין בקרבן העדה ובפני משה שם.

הרי שכאן האמורא **רב חננאל עצמו** אומר שאין לכתוב הספר אלא מן הכתב, ואין

ע"א): "רבי זעירה רב חננאל בשם רב תיפורה הלכה למשה מסיני", הרי לנו הרבה הלכות בעניני סת"ם אשר האומרים אינו אלא רב חננאל, ומשם רבו רב אמרם, ועיין עוד בתלמוד ירושלמי מסכת מגילה (פ"ב סה"ב ד"ט ע"ב) ודוק.

ובס"ד עלה בדעתי דהיינו טעמא משום **דרב חננאל עצמו היה סופר סת"ם**, ולכן היה לו שימוש גדול בענינים הללו, ומנא תימרא דרב חננאל סופר סת"ם היה דהנה עיין במסכת מגילה (י"ח סע"ב): "גופא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב, מיתיבי אמר רבי שמעון בן אלעזר מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא ולא היה שם מגילה וכתבה מלבו וקראה, אמר רבי אבהו שאני רבי מאיר דמיקיים ביה ועפעפיך יישירו נגדך, וכו', רב חסדא אשכחיה **לרב חננאל דהוה כתב ספרים שלא מן הכתב**, אמר ליה ראויה כל התורה כולה ליכתב על פיך, אלא כך אמרו חכמים אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב", ומפורש דרב חננאל היה סופר סת"ם, והיינו פשר הלכותיו המרובות בעניינים הללו ודוק.

ועם האמורא תבין מה שאמרו במסכת מועד קטן (י"ט א'): "תנו רבנן כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וטווה על יריכו תכלת לציציתו ולאחרים בטובה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מערים ומוכר את שלו וחוזר וכותב לעצמו רבי יוסי אומר כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו, אורי ליה רב לרב חננאל הלכה כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו" ע"ש, וכן ההיא דירושלמי מועד קטן (פ"ג ה"ד ד"ב ע"ב): "חד בר נש אוכד תפילוי במועדא אתא לגבי רב חננאל ושלחיה לגבי רבי אבא בר נתן, אמר ליה [רב אבא לרב חננאל] הב לי תפילך

נמי רב חננאל דפסק שם כרבי יוסי לא נקבעה הלכה כמותו עם שהיה סופר סת"ם, ועיין בה. [ועיין בהגהות מימון הלכות תפילין (פ"א ה"ז אות ס') שהביא מחלוקת ראשונים גדולה בזה ע"ש].

מצאתי שהגאון רבי מלאכי הכהן ז"ל בספרו יד מלאכי (כלל תקפ"ה) האריך לדחות ביד חזקה כלל זה שחידש הרב גינת ורדים ע"ש, ומדברינו האמורים לעיל סיוע יוצא לדבריו. [ולא ידעתי מדוע לא הזכיר גם דברי החות יאיר בספרו חוט השני שכתב כגינת ורדים, שהרי מזכירו בהרבה מקומות שם ולדוגמא עיין ביד מלאכי (כלל ל"א, וכלל קס"ט, וכלל רפ"ז, וכלל ש"י) ושם בכללי רש"י (כלל ל"ד, וכלל מ"ו) ועוד ועוד].

וגם ראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו כסא רחמים על מסכת סופרים (פ"ב ה"א דכ"ב סע"ב) שהביא דברי הגינת ורדים הנ"ל וכה כתב על דבריו: "ואני תמה עליו דאחר התלמוד והגאונים מאן ספין ומאן רקיע דליהווי כייל כללא מדעתו והוא אחרון, וכבר השיג עליו הרב הגדול מהר"ם ׳ן חביב ז"ל בתשובת גינת ורדים שם" ע"ש. [ומה שלא הזכיר דברי הרב חוט השני והיד מלאכי כי כבר התנצל החיד"א שם: "ויען האידנא לא שכיחי גבאי כולהו ספרי דבי רב ואני כאורח נטה ללון" וכו'] ודוק].

ולפי זה היה לו לגאון רבי שלמה איגר ז"ל להביא גם דברי שאר רבותינו האחרונים הנ"ל שדחו כלל זה שהלכה כרבי מאיר בדיני סת"ם ולא להעתיק בסתם דברי החוט השני, ונראה שלא באו לידו ספרים אלו.

מגילה (ג' א'): "אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב מאי דכתיב ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו

לומר דזה היה אחר דקבלה מרב חסדא, דאם כן משמו של רב חסדא היה לו לרב חננאל לומר להלכה זו. ויש ליישב, ועיין תוספות כתובות (ק"ב סע"א), ובכל הנסמן בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן נ"א דף רי"ד) עיין שם.

עוד דע דראיתי לגאון רבי שלמה איגר ז"ל בגליון מהרש"א על שלחן ערוך יו"ד דעה (סימן ר"פ לש"ך אות ו' דק"ו סע"ב) שכתב משם הגאון חות יאיר ז"ל בספרו חוט השני (סימן פ"ו) שיש לפסוק כרבי מאיר כיון שסופר סת"ם היה ע"ש, ולפי זה יש נפקא מינה נמי בהא דרב חננאל סופר סת"ם היה שיש לפסוק כמותו נגד בר פלוגתיה.

ומצאתי לו חבר הוא הגאון המובהק רבי אברהם הלוי ז"ל בשו"ת גינת ורדים אור"ח (כלל ב' סימן ט"ו) שכתב: "רבי מאיר הלכה כמותו במילי דסופרות אף כנגד תנא קמא, לפי שהיה בקי וזריו הרבה במלאכת הסופר דבגטיטין (ס"ז א') תניא איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים רבי מאיר חכם וסופר ע"ש, ובסוטה [ע"ש כ' א' וצע"ק] היה משתבח רבי מאיר בנפשיה שהיה בקי בחסרות ויתירות וכו', ואם כן כיון שהיה זריו במלאכתו נקטינן כוותיה שודאי ירד לעומקן של הלכות הנוגעות לאומנותו, ודומה לזה כתבו המפרשים למה קיימא לן כרב באיסורי וכשמואל בדיני וכו' וכמו שכתב הרא"ש בבא קמא (פ"ד ס"ד), וכבר מצינו למפרשים שפסקו כרבי חנינא סגן הכהנים אפילו כשחולק עם רבים במילי דמקדש וקרבנות, משום דאיהו הוה בקי בהנן מילי טובא ע"ש.

איברא דצל"ע בהא שהרי בההיא דמנחות (דלעיל בראש דברינו) מבואר בתלמוד שם שפסקו כרבי שמעון שזורי נגד רבי מאיר, ולא חשו להא דהיה רבי מאיר סופר סת"ם, וכן

וכו', הרי שבמקום **רב הונא** כגירסת ספרים דילן, גרס רב חננאל אמר רב, ואחר כל מה שביארנו שרב חננאל סופר אומן היה היא גירסה ישרה ומחזורת ודוק היטב. [ויש לעיין בספר היקר דקדוקי סופרים שם ואינו תחת ידי כעת].

איברא שגם גירסת ספרים דילן מחזורת, שהרי גם רב הונא סופר היה, כאומרם במסכת בבא בתרא (י"ד א') שרב הונא כתב שבעים ספרי תורה ע"ש, ובזה תבין מדוע היה נזהר רב הונא שלא לשבת על מיטה שיש בה ספר תורה כמנחות (ל"ב ב') ודוק היטב.

במקרא ויקראו בספר תורת האלהים זה מקרא מפורש זה תרגום וכו', וכן הוא בתלמוד ירושלמי מגילה (פ"ד ה"א דכ"ח ע"ב): "מניין לתרגום רבי זעירה בשם רב חננאל ויקראו בספר תורת ה' זה המקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הטעמים ויבינו במקרא זה המסורת" וכו', ורואה ומרגיש אני שיש שייכות להני מימרות להאמור לעיל ודוק היטב.

שבת (כ"ג א'): "אמר רב הונא כל השרפין יפין לדיו (לסת"ם) ושרף קטף יפה מכולם" ע"ש, ואני מצאתי בס"ד גירסה נפלאה בספר אור זרוע (הלכות תפילין סימן תקמ"ב) שכך גרס: "אמר רב חננאל אמר רב כל השרפין יפין"